

Juni 2010

Reformatorische jongeren in een geseksualiseerde maatschappij

Een afstudeeronderzoek naar de seksualiteitsbeleving van reformatorische vmbo jongeren, uitlopend op een advies voor het Driestar College | Maartje Balder & Elza Oosterwijk

Colofon

De onderstaande mensen en organisaties hebben meegewerkt aan de totstandkoming van dit onderzoek.

Afstudeervraag	“Welke complicerende factoren spelen er in de seksuele ontwikkeling bij reformatorsche vmbo leerlingen op het Driestar College en op welke manier kan het Driestar College daarmee omgaan?”
Datum	juni 2010
Naam	Maartje Balder
E-mail	maartjebalder@gmail.com
Naam	Elza Oosterwijk
E-mail	elzaoosterwijk@hotmail.com
Onderwijs	Christelijke Hogeschool Ede
Opleiding	Sociaal Pedagogische Hulpverlening - Pedagogiek
Begeleidster	Els van der Ham – van Wijngaarden
E-mail	ejvdham@che.nl
Telefoonnummer	(0318) 69 63 96
Instelling	Het Driestar College
Afdeling	Gouda, vmbo
Begeleidster	Alberdien Polinder- Segers
Postadres	Postbus 148, 2800 AC Gouda
Bezoekadres	Ronsselplein 1, 2803 ZV Gouda
E-mail	pos@driestarcollege.nl
Telefoonnummer	(0182) 69 16 91

Voorwoord

Als een jongen mijn hand pakt, dan voelt hij toch wel wat voor me", vertelde een vmbo leerlinge uit het derde jaar ons. We vroegen haar en een medeleerlinge, wat zij voelden en dachten wanneer een jongen hun hand pakte. Even later vroegen we hetzelfde aan een groepje jongens. Een jongen, aangewezen als iemand met ervaring, sprak er heel duidelijk en overdacht over. "Meisjes denken er veel sneller wat achter. Daarom moet je er ook mee uitkijken." We keken even opzij naar de meisjes, maar zij leken het niet te horen.

Afgelopen maanden hebben wij een blik geworpen in de leefwereld van reformatorische vmbo jongeren. We hebben hun meningen en ervaringen teruggezien in de enquête, en hebben met hen gesproken. Langzaam maar zeker werd ons beeld over hen duidelijker. Nu ligt voor u een uitgewerkt onderzoek en advies voor het Driestar College. Er is veel tijd in gestoken, maar nog steeds hebben wij het idee, dat we geen compleet beeld kunnen geven. De reformatorische cultuur is veelzijdig en kleurrijk. De jongeren zijn in beweging, en hun beleving van seksualiteit gaat hier zeker in mee. Ze groeien op in een complexe samenleving. Vandaar ook onze titel: "Reformatorische jongeren in een geseksualiseerde maatschappij."

De Bijbel geeft de prachtige kant van seksualiteit aan, en geeft tegelijk ook grenzen voor de veiligheid van seksualiteit. Dit willen christelijke ouders, opvoeders en leraren graag meegeven. De tekst uit Prediker 11:9 spreekt boekdelen:

"Verblijd u, o jongeling! in uw jeugd, en laat uw hart zich vermaken in de dagen uwer jongelingschap, en wandel in de wegen uws harten, en in de aanschouwingen uwer ogen; maar weet, dat God, om al deze dingen, u zal doen komen voor het gericht." (Bijbel, Prediker 11:9).

In dit tekstgedeelte zien we de relatie tussen genieten en het dienen van God. God wil dat we genieten van seksualiteit en van andere hartszaken. Tegelijk is het wel belangrijk om hierin God de eer te geven. Het is onze wens, dat dit in het onderwijs naar voren zal komen. We hopen dat ons onderzoek een bijdrage zal zijn in het plan van God met seksualiteit.

Hartelijke groeten,
Maartje Balder en Elza Oosterwijk

Inhoudsopgave

Samenvatting	8
1. Inleiding op het onderzoek	10
1.1 Aanleiding en motivering	10
1.1.1 <i>Motivering van de onderzoekers</i>	10
1.1.2 <i>Aanleiding voor het Driestar College</i>	10
1.1.3 <i>Seksualiteit en de politiek</i>	10
1.2 Doelgroep	10
1.2.1 <i>Het Driestar College</i>	10
1.2.2 <i>Vmbo leerlingen</i>	10
1.3 Het onderwerp	11
1.3.1 <i>Probleemstelling</i>	11
1.3.2 <i>Hoofdvraag en deelvragen</i>	11
1.3 Het onderwerp	11
1.4.1 <i>Praktijkonderzoek</i>	11
1.4.2 <i>Presentatie</i>	12
1.5 Werkwijze en onderzoeksmethoden	12
1.6 Relatie met de verdiepingsminor en creatieve professional	12
1.6.1 <i>Verdiepingsminor pedagogiek</i>	12
1.6.2 <i>De creatieve professional</i>	12
1.6.2 <i>Persoonlijke leerprocessen</i>	12
Literatuurlijst	13
2. De seksuele ontwikkeling van de adolescent	14
2.1 Adolescentie: een eerste typering	14
2.2 De lichamelijke ontwikkeling	15
2.3 Psychoseksuele ontwikkeling	16
2.3.1 <i>Een definitie</i>	16
2.3.2 <i>Ervaring met seksualiteit</i>	17
2.3.3 <i>Geslachtsrol en geslachtsidentiteit</i>	18
2.3.4 <i>Homoseksualiteit</i>	19
2.4 Conclusie	19
Literatuurlijst	20

3. Reformatorische religie, cultuur en reformatorische jongeren	21
3.1 Religie	21
3.1.1 <i>Reformatorische geloofsovertuiging</i>	21
3.1.2 <i>Mensbeeld</i>	22
3.1.3 <i>Visie op seksualiteit</i>	22
3.1.4 <i>Cultuurkloof</i>	24
3.2 Samenhang in de reformatorische gezindte	25
3.2.1 <i>Eenheid van gezin, kerk en school</i>	25
3.2.2 <i>Eenheidsbevorderde middelen</i>	26
3.2.3 <i>Sociaal netwerk</i>	26
3.3 Reformatorische jeugdcultuur	27
3.3.1 <i>Standaardbiografie</i>	27
3.3.2 <i>Uiterlijke kenmerken</i>	28
3.3.3 <i>Leefstijl</i>	28
3.3.4 <i>Vrienden</i>	29
3.3.5 <i>Seksualiteit onder jongeren</i>	30
3.3.6 <i>Homoseksualiteit</i>	32
3.3.7 <i>Psychosociaal welbevinden</i>	33
3.5 Conclusie	33
Literatuurlijst	35
4. Seksuele voorlichting	37
4.1 Maatschappij en media	37
4.1.1 <i>Trends in de maatschappij</i>	37
4.1.2 <i>Beeldvorming vanuit de media</i>	37
4.1.3 <i>Geseksualiseerde maatschappij?</i>	38
4.1.4 <i>Jongeren en hun beeldvorming</i>	39
4.2 Voorlichting door het Driestar College en de kerk	40
4.2.1 <i>Visie</i>	41
4.2.2 <i>Seksuele voorlichting</i>	41
4.3 Voorlichting door ouder(s) en opvoeder(s)	43
4.3.1 <i>Het jonge kind</i>	43
4.3.2 <i>De adolescent</i>	43
4.5 Conclusie	46
Literatuurlijst	47

5. Conclusies en aanbevelingen ten aanzien van weerbaarheid	48
5.1 Conclusies.....	48
5.2 Bewustwording en meningvorming.....	49
5.2.1 Jongeren ontvangen grenzen	49
5.2.2 Positief christelijke boodschap	49
5.2.3 Geringe experimenteerruimte	49
5.2.4 Eenzijdige voorlichting.....	49
5.3 Eigen grenzen en wensen	50
5.4 Vaardigheden.....	51
5.4.1 Workshops	51
5.4.2 Vaardigheden oefenen	51
5.5 Homoseksualiteit	51
5.5.1 Acceptatie op het Driestar College	52
5.5.2 Innerlijke strijd	53
Literatuurlijst	54
6. Uitwerking van de aanbevelingen.....	55
6.1 Inleiding.....	55
6.2 Doelen	55
6.3 Doel 1: Bewustwording en meningvorming	56
6.3.1 Uitwerking van het doel	56
6.3.2 Inhoud van de voorlichting aan leerlingen	56
6.4 Doel 2: Wensen en grenzen kennen van zichzelf	57
6.4.1 Uitwerking van het doel	57
6.4.2 Inhoud van de voorlichting aan ouders	57
6.5 Doel 3: Vaardigheden ontwikkelen.....	58
6.5.1 Uitwerking van het doel	58
6.5.2 Inhoud van de weerbaarheidstraining	58
6.6 Doel 4: Veilige sfeer	58
6.6.1 Uitwerking van het doel	58
6.6.2 Inhoud van de sfeerverbetering.....	59
6.7 Overzicht van voorlichting.....	59
Literatuurlijst	61
Slotwoord.....	62

Samenvatting

1. Seksuele ontwikkeling

De adolescentie is de periode van overgang tussen de kinderjaren en de volwassenheid. De centrale ontwikkelingstaak binnen deze periode is te beschrijven als het ontwikkelen van een eigen identiteit. Door uit te proberen gaan jongeren hun nieuwe mogelijkheden na en leren zij de beperkingen, die ze tegen komen, te accepteren. Tijdens de puberteit ontwikkelt het lichaam van het kind zich tot een lichaam van een volwassene, dat er anders uitziet, verschillend functioneert en gekenmerkt wordt door een eigen persoonlijkheid. Wanneer de productie van geslachtshormonen in gang is gezet, krijgen seksuele gevoelens een volwassen vorm. De psychoseksuele ontwikkeling maakt een belangrijk deel uit van de identiteitsontwikkeling en kunnen we definiëren als 'de wijze waarop adolescenten hun seksualiteit beleven en omgaan met intimiteit'. Vaak komen de eerste gevoelens van seksuele opwindning al voor de puberteit. Voor jongens worden de eerste gevoelens vaak opgewekt door een visuele stimulus, zoals een plaatje van een blote vrouw. Voor meisjes is opwindning sterker gekoppeld aan eerste ervaringen met aanraking. Verliefdheid en verkering zijn onderwerpen onder jongeren die veel besproken worden en zijn voor hen manieren om te experimenteren met intimiteit. Uiteindelijk, wanneer de jongeren al deze ontwikkelingen hebben doorstaan, ontstaat een besef van identiteit. Dat wil zeggen dat de adolescent zichzelf ervaart als een persoon met een eigen levensstijl. Deze levensstijl is blijvend en ook voor anderen herkenbaar.

2. Reformatorische religie, cultuur en reformatorische jongeren?

De reformatorische gezindte ziet de Bijbel als het Woord van God. De Bijbel is dan ook leidraad voor het hele leven. De verhouding tot God wordt gezien als het belangrijkste in zijn leven, en vanuit die gedachte kan men zinvol over de mens spreken. Volgens de reformatorische geloofsovertuiging is ook de seksualiteit aangetast, en zou het een lust of drift zijn geworden. Volgens de reformatorisch gezindte staat in de Bijbel dat seksuele gemeenschap moet worden bewaard binnen het huwelijk. Omdat de seksualiteit een gave van God is, het mooiste geschenk voor de mensen, wil de duivel dat kapot maken. Allerlei beelden in media, porno en de seksualiserende maatschappij worden gezien als 'werktuigen van de duivel', om de mensen te verleiden. Tegenover Nederlandse geseksualiseerde maatschappij worden jongens en meisjes geleerd zich netjes te kleden, om zo de ander niet te verleiden tot begeerte, en daarmee tot zonde. Dat maakt dat jongeren in twee culturen leven, waarin zij zich verschillend gedragen. Het is voor hen moeilijk om een eigen identiteit te vormen. Het zorgt ervoor dat een jongere het gevoel heeft voor één van beide te moeten kiezen. Vanuit de samenleving komen er sterke seksuele prikkels in beelden op de jongeren af, terwijl er in hun cultuur een sterke moraal met betrekking tot seksualiteit is en er ook grote sociale druk is.

Jongeren met homoseksuele gevoelens hebben het binnen de reformatorische cultuur extra zwaar. Ten eerste doordat zij door hun ouders en de reformatorische gemeenschap kunnen worden afgewezen als men het weet. Ten tweede is er vaak ook een innerlijke strijd als zij door hun geloof zelf ook eigenlijk overtuigd zijn van de slechtheid van hun seksuele gevoelens en het tegelijkertijd als een onvervreemdbaar deel van hun zelfgevoel ervaren.

3. Seksuele voorlichting

In vergelijking met de vorige generatie is er nu veel openheid over seksualiteit. In de media is, steeds makkelijker en meer seksualiteit te zien, en ook reclamebeelden bijvoorbeeld kunnen seksueel getint zijn. Daarnaast wordt seksualiteit gender- en seksestereotiep neergezet. De media geeft een beeld van seksualiteit, dat niet naar de werkelijkheid is. Er zijn een aantal belangrijke zaken te noemen, als het gaat over beeldvorming. We zien onder andere dat vrouwen meer worden neergezet als lustobject, dat schoonheidsidealen niet haalbaar zijn, en dat het lichaam van de vrouw commercieel en geseksualiseerd wordt. Een belangrijke vraag is, welke invloed dit heeft op de jongeren. Naar

aanleiding van onderzoeken worden er voorzichtige conclusies getrokken. Men is van mening dat de media invloed heeft op de jongeren en dat de jongeren dit niet door hebben. Onderzoeken geven aan dat er linken zijn tussen media en beeldvorming. Ook in onze enquête, die wij de vmbo leerlingen hebben laten invullen zien we de beeldvorming vanuit de media terug, maar wij kunnen niet aangeven hoe oorzaak en gevolg samenhangen. Oud-minister Plasterk vindt dat de bestaande pakketten, in het voortgezet onderwijs, over seksualiteit moeten worden uitgebreid, om op deze manier jongeren te wapenen tegen pornografisch getinte beelden, waarmee zij op straat, op tv en op internet in aanraking komen. Vanuit het Driestar College wordt al het één en ander aan seksuele voorlichting gedaan. Maar in de enquête zien wij terug dat leerlingen meer van school willen weten over seksualiteit. Daarnaast kunnen we, aan de hand van de enquête, concluderen dat niet alle ouders voldoende seksuele voorlichting geven.

4. Advies voor het Driestar College

- Wanneer het Driestar College jongeren wil helpen om te gaan met de verschillen tussen de verschillende boodschappen, zullen ze hen een duidelijk, helder en volledig beeld mee moeten geven. Dat betekent dat de boodschap uit de media ontmaskerd wordt.
- Het is voor de jongeren zinvol, wanneer het Driestar College de ouders advies geeft zich meer te verdiepen in de leefwereld van hun kinderen.
- Het Driestar College kan leerlingen helpen vaardigheden te ontwikkelen door het aanbieden van een weerbaarheidstraining.
- We bevelen het Driestar College aan te gaan werken aan het creëren van een veilige sfeer voor jongeren met homoseksuele gevoelens.
- Wanneer het Driestar College jongeren wil helpen geloofsvragen te beantwoorden, is het zinvol, wanneer er op het Driestar College pastoraat voor de leerlingen zou zijn.

1. Inleiding op het onderzoek.

In dit hoofdstuk leest u onze onderzoeksopzet. Hierin wordt de probleemstelling helder geformuleerd en onze motivatie beschreven. Verder beschrijven we wat we precies zullen onderzoeken en welke middelen we daartoe gebruiken. Daarnaast noemen we de doelen, die we aan het eind van dit onderzoek hebben bereikt.

1.1 Aanleiding en motivering

1.1.1 Motivering van de onderzoekers

In het vierde jaar van de SPH wordt het belangrijk na te denken over het onderwerp voor een afstudeeronderzoek. Wij hebben wat mogelijkheden nagegaan, tot we uiteindelijk bij 'seksualiteit onder reformatrische jongeren' kwamen. Dit thema kwam vooral boven drijven uit persoonlijke ervaring, en mensen in de omgeving die tegen moeilijkheden aan liepen. Wij besloten dat het onderwerp de moeite van het onderzoeken waard was. We zochten contact met verschillende instellingen, en kwamen uiteindelijk bij het Driestar College uit. We wilden ons in eerste instantie vooral richten op emotionele afhankelijkheid, omdat wij dachten dat dit een belangrijke factor binnen grensoverschrijdend gedrag. In overleg met het Driestar College hebben we besloten seksualiteit en de beleving in zijn geheel te onderzoeken.

1.1.2 Aanleiding voor het Driestar College

Op het Driestar College is veel aandacht voor het thema weerbaarheid, en daarbij ook het deelthema seksualiteit. Op de havo en het vwo is al een boekje dat behandeld wordt. Maar ook op het vmbo wil het Driestar College het thema weerbaarheid in het onderwijs integreren. Daarom lagen er plannen voor een leerlijn weerbaarheid. Ook seksualiteit moet binnen deze leerlijn bespreekbaar worden, en daarnaast alle jaren doorlopen. Om een beeld te krijgen van seksualiteitsbeleving onder vmbo leerlingen kwam een afstudeeronderzoek als geropen.

1.1.3 Seksualiteit en de politiek

Ook in de politiek is er veel discussie over dit thema. Oud-minister Plasterk van Onderwijs gaf aan dat er meer aandacht op scholen moest komen voor de beeldvorming vanuit de media, en ook de weerbaarheid was een thema dat meer naar voren moest komen. Plasterk sprak over 'mediawijdsheid' als taak voor het onderwijs (Plasterk, 2007, p.65). Het is dus niet verwonderlijk dat het Driestar College hier meer aandacht aan wil besteden. Hiermee is ons onderzoek maatschappelijk relevant en actueel.

1.2 Doelgroep

1.2.1 Het Driestar College

Ons onderzoek vindt plaats op het Driestar College in Gouda. Dat is een middelbare school, waarop lwoo, vmbo, havo en lyceum is te volgen. Het totaal aantal leerlingen op deze school is ongeveer 3100. Het Driestar College is een reformatrische school. Om daar een beter beeld bij te krijgen, raden wij aan om hoofdstuk 3 te lezen.

1.2.2 Vmbo leerlingen

Wij richten het onderzoek op vmbo leerlingen van 11 à 12 jaar tot en met 16 à 17 jaar. In een onderzoek van Aetios kwamen enkele kenmerken van vmbo leerlingen naar voren. We willen deze noemen in enkele hoofdpunten, aangaande het onderwijs. Vmbo leerlingen:

- hebben een grotere behoefte aan instructie, en willen het dan uitproberen.
- hebben hulp nodig in het plaatsen en duiden van informatie.

- willen stap voor stap begeleid worden, en op die manier leren.
 - hebben grotere behoefte aan kennisautoriteiten, en noemen dan vooral vrienden en ouders, en voor 'schoolzaken' de leraren.
 - verlangen van leraren, dat zij aardig zijn, en kennis van zaken hebben.
 - voelen zich wel eens overladen door informatie.
 - hebben een grote behoefte aan herkenning en erkenning van de eigen persoon.
- (Aetios, 2008, p. 256 – 271)

Verder gaven twee leraren en vertrouwenspersonen op het vmbo van het Driestar College aan, dat deze leerlingen vaak impulsief reageren, en minder nadenken voor zij handelen.

“En ik denk dat ‘erbij horen’, bij onze leerlingen best sterk speelt.” (Bijlage 1, fragment 1.40)

“Voordat ze (havo leerlingen) komen hebben ze al dingen op een rijtje. En dat is natuurlijk bij ons (vmbo leerlingen) anders. Ze komen bij ons met een explosie binnen.” (Bijlage 1, fragment 1.44)

“Wat je (vmbo leerling) nu wil, wil je ook hebben.” (Bijlage 1, fragment 1.48)

1.3 Het onderwerp

1.3.1 Probleemstelling

De mentoren, contactpersonen, orthopedagogen en de schoolmaatschappelijk werkenden zien een toenemende groep leerlingen, die grensoverschrijdend seksueel gedrag vertoont en weinig weerbaar is om hun eigen grenzen aan te geven. Wij, als onderzoekers, denken dat deze jongeren kampen met schuldgevoelens, schaamte, negatief zelfbeeld en identiteitsverwarring. Wij denken dat zij gemakkelijker in handen zullen vallen van ‘verkeerde’ jongeren en concessies naar anderen doen, waardoor ze zich nog rotter gaan voelen, en zich schamen. Daarmee komen ze in een vicieuze cirkel. Wij denken tenslotte dat deze problematiek in reformatorisch Nederland wat gevoelig ligt, en jongeren niet weten waar ze hiervoor naartoe moeten.

1.3.2 Hoofdvraag en deelvragen

Welke complicerende factoren spelen er in de seksuele ontwikkeling bij reformatorische vmbo leerlingen op het Driestar College en op welke manier kan het Driestar College daarmee omgaan?

5. Welke seksuele ontwikkeling maken jongens en meisjes van 12 tot en met 17 jaar mee?
6. Hoe ziet de reformatorische religie, cultuur eruit en welke invloed heeft dat op de reformatorische jongeren?
7. Welke seksuele voorlichting ontvangen reformatorische vmbo leerlingen van 12 tot en met 17 jaar en op welke manier ervaren zij deze voorlichting?
8. Wat zijn complicerende factoren in seksualiteit en beleving van reformatorische jongens en meisjes van 12 tot en met 17 jaar?
9. Welk advies hebben wij voor het Driestar College met betrekking tot integratie van het thema seksualiteit in de leerlijn weerbaarheid?

1.4 Doelstelling

1.4.1 Praktijkonderzoek

Vanuit school is de vraag gekomen, om een advies te geven voor de integratie van het thema seksualiteit in een leerlijn over weerbaarheid. Daarmee valt onze keuze op een praktijkonderzoek. We doen literatuur onderzoek, houden een enquête onder leerlingen en nemen diepte interviews af zo mogelijk bij leerlingen en/of leraren. Vervolgens formuleren wij de uitkomst van het onderzoek in de vorm van een advies. Dit advies bestaat uit concrete handvatten en werkvormen, waarmee de school aan de slag kan bij het opstellen van een leerlijn weerbaarheid.

1.4.2 Presentatie

De gegevens van het onderzoek presenteren wij aan het Driestar College en andere betrokkenen. Daarnaast laten wij ook onze concrete handvatten en geformuleerde werkvormen met betrekking tot integratie van het thema seksualiteit in de leerlijn weerbaarheid zien in deze presentatie.

1.5 Werkwijze en onderzoeksmethoden

Door middel van literatuuronderzoek, enquêtes en interviews brengen we de problemen in kaart. Deelvraag 1 t/m 3 vragen allereerst literatuuronderzoek, waarna we door de enquête en interviews de resultaten vergelijken en aanvullen met concrete cijfers en citaten. Deelvraag 4 is een conclusie op de voorgaande deelvragen. Waar de eerste deelvragen vooral beschrijvend zijn, is deelvraag 4 een uitwerking van de complicerende factoren, die we tegen zijn gekomen. Ook deze deelvraag zal met literatuurstudie, enquêtes en interviews geschreven worden. Deelvraag 5 is dan ons advies voor het Driestar College. Dit volgt op de voorgaande deelvragen en zal verantwoord worden vanuit de literatuur. De deelvragen werken we uit in hoofdstukken. Voor de werkwijze en verantwoording bij de enquête en het interview wijzen wij u door naar bijlage 6 en 9.

1.6 Relatie met de verdiepingsminor en creatieve professional

1.6.1 Verdiepingsminor pedagogiek

Wij hebben beide de minor pedagogiek. De minor pedagogiek is gericht op kinderen en jongeren en daarmee past onze doelgroep binnen deze minor. Ons onderwerp heeft te maken met het ontwikkelen van normen en waarden met betrekking tot seksualiteit. Dit heeft een link met pedagogiek (=opvoedkunde).

1.6.2 De creatieve professional

Onze doelgroep is nog niet daadwerkelijk in de hulpverlening terecht gekomen. Wel bevindt ons onderzoek zich op het terrein van de SPH, omdat sommige jongeren op de school hulp nodig hebben. Daarvoor zijn de hulpverleners op school aanwezig. Wij kunnen een stukje preventie bieden vanuit ons vakgebied door kennis te verwerven en door te geven. En daarnaast helpen we de school met het ontwikkelen van een leerlijn weerbaarheid.

1.6.2 Persoonlijke leerprocessen

Ik (Elza) wil mijn visie op het gebied van seksualiteit nog verder ontwikkelen, en ook ontdekken welke problemen er spelen onder VMBO leerlingen. Daarnaast is het voor mij een uitdaging om aan de ene kant mijn kennis van de doelgroep te gebruiken, en aan de andere kant objectief te kijken, en niet onmiddellijk uit te gaan van mijn vooronderstellingen.

Ik (Maartje) wil mijn visie op het gebied van seksualiteit verder ontwikkelen. Het lijkt mij erg interessant deze doelgroep te leren kennen. Verder lijkt het me nuttig om de leerlingen kennis te laten maken met het onderwerp seksualiteit.

Literatuurlijst

Boeken

- Plasterk (2007). *Meer kansen voor vrouwen*. Geraadpleegd op 15 maart 2010, van http://www.minocw.nl/documenten/emancipatienota_def_versie.pdf.

Internet:

- Aetios (2008). Kenmerkend vmbo. Rapportage onderzoek vmbo'ers. Geraadpleegd op 17 mei 2010, van http://www.hiteq.org/cms/publish/content/downloadaddocument.asp?document_id=135.

2. De seksuele ontwikkeling van de adolescent

Om zicht te krijgen op de problemen, die er kunnen spelen bij reformatorische jongeren op seksueel vlak, is het van belang te weten welke ontwikkeling de reformatorische jongeren doormaken. Deze jongeren bevinden zich namelijk in de adolescentie. De adolescentie wordt vaak gezien als een aparte leeftijdsfase, omdat de ontwikkelingen, die de adolescent doormaakt en het gedrag, dat zij vertonen niet bij de kindertijd en niet bij de volwassenheid horen. De adolescentie is een periode van belangrijke en ingrijpende ontwikkelingsprocessen op biologisch en psychosociaal niveau. Deze ontwikkelingsprocessen hebben hun invloed op de seksuele ontwikkeling van de jongeren. De belangrijkste ontwikkelingen en hun invloeden zullen in dit hoofdstuk aan de orde komen.

2.1 Adolescentie: een eerste typering

In deze paragraaf leest u een eerste typering van de adolescentie. We beantwoorden de vraag waarom de adolescentie als een aparte levensfase wordt gezien. Daarnaast gaan we kort in op de ontwikkelingspsychologie van Erikson. Ook leest u een korte beschrijving van de ontwikkelingen, die de adolescent doormaakt.

De woorden ‘adolescentie’ en ‘puberteit’ worden nogal eens door elkaar gebruikt, terwijl ze niet hetzelfde betekenen. Het woord adolescentie komt van het Latijnse woord ‘adolescencia’. Hiermee werd in Rome de leeftijdperiode van 17 tot en met 30 jaar bedoeld. Het woord puberteit is afgeleid van het Latijnse woord ‘pubertas’, dat letterlijk manbaarheid betekent. Dit woord verwijst naar de kenmerken van de lichamelijke volwassenwording (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 12). We kunnen hiermee zeggen dat de puberteit een onderdeel van de adolescentie is, namelijk de ‘lichamelijke ontwikkeling tijdens de adolescentie’ (Struyven, 2007, p. 195). Hieruit maken we op dat de adolescentie wordt gezien als een bepaalde periode in het leven van een mens. Het gebruik om levensperiodes te onderscheiden en daar bepaalde benamingen aan te geven, is iets dat al heel lang gedaan wordt. Zelfs de Griekse Aristoteles heeft hier zijn bijdrage aan geleverd. Hij deelde de levensloop in perioden van zeven jaar. De jeugdijaren beschreef hij als een periode waar ‘de jongeling leerde om tot actief kiezen in staat te zijn’. Daarnaast bestaan er al sinds de Middeleeuwen platen en gravures waarop de levensloop van de mens is afgebeeld. De psychologie heeft deze levensperiodes overgenomen en daarbij de Latijnse vaktaal nagevolgd (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 13).

De adolescentie wordt tegenwoordig gedefinieerd als een periode van overgang tussen de kinderjaren en de volwassenheid. We willen wel benadrukken dat de adolescentie een periode is, die moet worden gezien binnen de omgeving van de hele levensloop. De adolescentie is daar niet los van te koppelen. Wat in de adolescentie gebeurt wordt namelijk onder andere beïnvloed door wat de adolescent in zijn kinderjaren heeft meegemaakt en welk uitzicht de volwassenheid aan de jongere biedt. Binnen de adolescentieperiode doen zich veel ontwikkelingen voor op verschillende terreinen. Er vindt een biologisch rijpingsproces plaats. Daarnaast vinden ontwikkelingen plaats met betrekking tot de intelligentie en het denken over morele kwesties. Ten derde krijgt de relatie tussen de adolescent en de ouders een andere kwaliteit. De adolescent heeft namelijk de ontwikkelingstaak van zijn ouders los te komen, zodat hij uiteindelijk op eigen benen kan staan. Als laatste krijgt het leven van de adolescent er, door de seksuele ontwikkeling, een nieuw perspectief bij. Al deze ontwikkelingen staan niet los van elkaar en werken door op het zelfbeeld van de adolescent (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 11-13).

De centrale ontwikkelingstaak binnen de adolescentie is te beschrijven als het ontwikkelen van een eigen identiteit. Erikson¹ heeft deze zogenoemde identiteitsontwikkeling beschreven. In de adolescentie gaan jongeren zich opnieuw oriënteren, en dit gaat vaak op een kritische manier. Door uit te proberen gaan de jongeren hun nieuwe mogelijkheden na en leren zij de beperkingen, die ze tegen komen, te accepteren (Verhulst, 2005 p. 145). Uit literatuur is bekend dat vooral leeftijdsgenoten een belangrijke rol spelen in de adolescentieperiode. Dit biedt de jongeren de mogelijkheid gedrag te imiteren. De jongere kan hier namelijk, in een niet-verplichtende sfeer, experimenteren met allerlei sociale rollen en vaardigheden, zoals het hanteren van conflicten en het onder woorden brengen van meningen en gevoelens. Daarnaast hebben ook vriendschappen een grote invloed op het leren van normen en waarden. Al met al speelt de groep leeftijdsgenoten een belangrijke rol in het proces van identiteitsontwikkeling (Klomp, 1992 p. 28). Wat wij willen benadrukken, is dat de reacties van de mensen om de adolescent heen een grote invloed hebben. Ze hechten waarde aan de erkenning, die jongeren en volwassenen hen geven. Vooral wanneer zij een band met die persoon hebben. Deze erkenning is juist zo belangrijk, omdat de adolescent in de omgang met anderen tot keuzes komt en verplichtingen aan durft te gaan, die uiteindelijk grote consequenties kunnen hebben voor de toekomst. Uiteindelijk ontstaat een besef van identiteit. Dat wil zeggen dat de adolescent zichzelf ervaart als een persoon met een eigen levensstijl. Deze levensstijl is blijvend en ook voor anderen herkenbaar (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 12).

Jan de Wit (2007 p. 12) verdeelt de identiteitsontwikkeling binnen de adolescentie in de volgende fasen:

“De vroege adolescentie, waarin de lichamelijke rijping, de psychoseksuele ontwikkeling en het proces van losmaking van de ouders op gang komen. De middenadolescentie, waarin het experimenteren met diverse keuzemogelijkheden centraal staat. De late adolescentie, waarin jongeren beginnen verplichtingen aan te gaan met betrekking tot maatschappelijke positie en persoonlijke relaties.”

Het hier bovenstaande onderscheid is niet beslissend. Sommige jongeren beginnen bijvoorbeeld al in de vroege adolescentie met experimenteren, terwijl anderen dat juist in de late adolescentie doen. Daarom kan het onderscheid in perioden, zoals we hierboven hebben weergegeven, leiden tot misleiding. Dit wordt versterkt wanneer de perioden worden onderverdeeld in leeftijden. We hebben er daarom voor gekozen deze verdeling er niet bij te plaatsen. Er is sprake van te grote individuele verschillen. Alles wat er in het leven van een jongere gebeurt, zegt meer over de fase van een jongere, dan de precieze leeftijd: “De opvallendheden van een periode kunnen daarom het best worden ontleend aan de aard en het karakter van de ontwikkeling die in een periode plaatsvindt.” (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 12).

2.2 De lichamelijke ontwikkeling

Zoals we in paragraaf 2.1 hebben aangegeven, maakt de adolescent onder andere een biologische ontwikkeling door, wat in de literatuur ‘puberteit’ wordt genoemd. Tijdens de puberteit ontwikkelt het lichaam van het kind zich tot een lichaam van een volwassene, dat er anders uitziet, verschillend functioneert en gekenmerkt wordt door een eigen persoonlijkheid. Dit proces wordt gekenmerkt

¹ “Erikson beperkte zich in ‘zijn visie op gezonde intimiteit’ tot volwassen heteroseksualiteit, met als doel het produceren van kinderen. Op deze manier sloot hij homoseksuele partners en stellen die bewust geen kinderen hebben buiten. Daarnaast was Erikson meer geïnteresseerd in de ontwikkeling van mannen dan van vrouwen. Hierdoor is de toepasbaarheid van zijn theorie beperkt. Toch heeft Eriksons werk veel invloed gehad omdat het de nadruk legt op de continue groei en ontwikkeling van de persoonlijkheid tijdens het hele leven. Dankzij hem hebben andere ontwikkelingspsychologen zich verdiept in de ontwikkeling tijdens de jongvolwassenheid” (Feldman, 2007, p. 43).

door een groot aantal lichamelijke veranderingen (Struyven 2007 p. 195). In het algemeen zijn in de puberteit vijf zichtbare lichamelijke veranderingen zichtbaar. We zullen ze kort vermelden.

- Gemiddeld rond 10,5 jaar beginnen bij meisjes de eierstokken uit te groeien en oestrogenen (dit zijn hormonen) te produceren. Uiteindelijk is het meisje dan gemiddeld rond dertien jaar voor het eerst ongesteld. Het duurt nog anderhalf jaar voordat de voortplantingsorganen volgroeid zijn. Bij jongens beginnen de zaadballen gemiddeld rond de 12,5 jaar te groeien en wordt androgeen (dit zijn hormonen) aangemaakt. Na verloop van tijd volgt dan de eerste zaadlozing (Kohnstam 2009, p. 18). Meisjes zijn gemiddeld met vijftien jaar vruchtbaar, bij jongens ligt dit gemiddeld een jaar later.
- De tweede verandering betreft de secundaire geslachtskenmerken. We bedoelen hiermee het schaamhaar, okselhaar, zwellende borsten bij meisjes en een groter wordende penis bij jongens (Graaf de, 2007 p. 110).
- De derde verandering betreft het vet- en spierweefsel dat over het lichaam van de puber wordt verdeeld. Meisjes krijgen vetlaagjes rond hun heupen, billen en dijen. Jongens worden in de adolescentie gespierder.
- De vierde verandering vindt plaats in de bloedsomloop en luchtwegen. Dit houdt onder andere een vergroting van hart en longen in. Deze zorgen ervoor dat jonge mensen uiteindelijk een groter uithoudingsvermogen krijgen.
- De laatste verandering is de groeispurt die de adolescent meemaakt. Deze neemt ruim vier jaar in beslag (Kohnstam 2009, p. 19).

Uiteindelijk heeft de adolescent door deze vijf lichamelijke veranderingen een volwassen lichaam. De lichamelijke veranderingen brengen een versterking van seksuele verlangens met zich mee (Kohnstam, 2009 p. 27). De beschreven leeftijden zijn een gemiddelde, de puberteit kent dus individuele verschillen. Een aantal factoren hebben hier invloed op. Namelijk de erfelijkheid, de voeding, de hoeveelheid stress en de mate waarin het lichaam van de adolescent wordt getraind. De puberteit treedt bijvoorbeeld in het lichaam van fanatieke ballerina's later in. Terwijl ernstige gezinsproblemen ervoor kunnen zorgen, dat de puberteit eerder optreedt (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 40).

2.3 Psychoseksuele ontwikkeling

In paragraaf 2.1 hebben we het één en ander uitgelegd over de identiteitsontwikkeling die de adolescent doormaakt. De psychoseksuele ontwikkeling, maakt een belangrijk deel uit van de identiteitsontwikkeling en kunnen we definiëren als 'de wijze waarop adolescenten hun seksualiteit beleven en omgaan met intimiteit' (Bendiboune, 2005 p. 3-9). In dit hoofdstuk zullen we hierop ingaan. Daarnaast zullen de onderwerpen homoseksualiteit, geslachtrol en geslachtidentiteit aan de orde komen. Deze onderwerpen hebben met de psychoseksuele ontwikkeling te maken, omdat homoseksualiteit een manier van seksualiteitsbeleving is en omdat geslachtrol en geslachtidentiteit alles hebben te maken met het voelen en zijn van jongen of meisje.

2.3.1 Een definitie

Jonge kinderen kennen ook gevoelens van lichamelijke lust. De vorming van een seksuele identiteit begint namelijk al vroeg in de kinderjaren. Kinderen leren in deze periode voor het eerst zich 'jongetje' of 'meisje' te voelen. Wanneer de productie van geslachtshormonen in gang is gezet, krijgen deze gevoelens een volwassen vorm (Kohnstam, 2009 p. 27). Voor de adolescent begint seksualiteit een belangrijke rol te spelen, omdat zowel voor hem zelf als voor zijn omgeving duidelijk wordt dat het een volwassen lichaam krijgt. Daarnaast is de adolescent door cognitieve ontwikkelingen steeds beter in staat na te denken over zijn eigen seksuele gevoelens en de verwachtingen van anderen daarover (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 110).

De psychoseksuele ontwikkeling kunnen we, zoals we in de inleiding van deze paragraaf hebben vermeld, definiëren als 'de wijze waarop adolescenten hun seksualiteit beleven en omgaan met intimiteit'. De adolescent ontdekt zijn eigen seksuele identiteit en probeert deze vorm te geven. Deze ontwikkeling vindt plaats in de sociaal-culturele context van de adolescent. Zoals we al eerder hebben benoemd, speelt de interactie tussen de adolescent en zijn omgeving een belangrijke rol voor de vorming van de eigen identiteit. De eerste ervaringen met intimiteit vinden plaats binnen het gezin van het kind in de vorm van nabijheid en genegenheid. Deze vormen de basis van intieme (seksuele) relaties op latere leeftijd. Elke adolescent heeft binnen de psychoseksuele ontwikkeling te maken met een aantal conflicten, die opgelost moeten worden. Eén daarvan is, dat in deze Westerse liberale maatschappij media een grote rol speelt en deze, ten aanzien van seksualiteit, een verwarrende boodschap geven. Een ander conflict is dat onze doelgroep een disbalans kan ervaren tussen de culturele normen en regels die ze van hun ouders en dichtbij omgeving meekrijgen en de culturele normen en regels in de Nederlandse samenleving (Bendiboune, 2005 p. 3-9). In hoofdstuk drie zullen we deze twee conflicten verder uitwerken.

2.3.2 Ervaring met seksualiteit

Voordat in onze cultuur veilige voorbehoedsmiddelen beschikbaar waren, waren adolescenten 'gedwongen' tot seksuele onthouding. De dreiging van zwangerschap maakte seksuele contacten 'gevaarlijk'. Jongeren van nu kunnen hun seksuele verlangens in daden omzetten. Dit wordt dan ook gedaan (Kohnstam, 2009 p.27-29). In de enquête, die door de leerlingen van het Driestar College is ingevuld, hebben we onder andere een aantal vragen gesteld die betrekking hebben op ervaring met seksuele activiteiten. In hoofdstuk drie gaan we in op de ervaring van reformatorische jongeren met seksualiteit en zijn de resultaten van de enquête daarin verwerkt. In deze subparagraaf gaan we daarom vooral theoretisch in op het onderwerp 'ervaring met seksualiteit'.

Vaak ontstaan de eerste gevoelens van seksuele opwindning al voor de puberteit. Voor jongens worden de eerste gevoelens vaak opgewekt door een visuele stimulus, zoals een plaatje van een blote vrouw. Voor meisjes is opwindning sterker gekoppeld aan eerste ervaringen met aanraking. Masturberen begint bij jongens meestal rond hun eerste zaadlozing. Bij meisjes is dat daarentegen verdeeld. Verder fantaseren zowel meisjes als jongens over intiem contact. Jongens fantaseren voornamelijk over een naakt lichaam en de seksuele handelingen. Bij meisjes ligt dat anders. Zij hebben meestal geromantiseerde fantasieën, waarin de omgeving uitgebreid omschreven wordt. (Wit, Slot, Aken, 2007, p. 113-115). In literatuur vinden we vaak terug dat het belangrijk is om te masturberen, omdat de adolescent daarmee oefent met wat hij of zij prettig vindt in seksualiteit. Maar, zoals we in paragraaf 3.1.3 zullen zien, wordt zelfbevrediging door de reformatorisch gezindte vaak afgekeurd. Seksualiteit wordt in die kringen gezien als het bevredigen van de ander en niet van jezelf.

Verliefdheid en verkering is een onderwerp dat onder jongeren veel besproken wordt. En ook dat past binnen het onderwerp ervaring met seksualiteit. De meeste jongeren doen namelijk hun eerste seksuele ervaring op binnen een verliefdheid of relatie. Aan het begin van de adolescentie zijn de meeste jongeren nog niet erg bedreven in het behouden van een relatie. Hiervoor leren de jongeren in de adolescentieperiode een aantal competenties. Zoals de manier waarop er contact kan worden gemaakt met iemand waar zij interesse voor hebben. Daarnaast moeten ze ook ontdekken wat hun eigen behoeften zijn en moeten ze leren deze in een relatie te realiseren. Sommige jongeren oefenen deze competenties, door verschillende relaties te hebben. Andere jongeren, wachten de adolescentieperiode af voordat ze beginnen met een relatie, omdat ze bijvoorbeeld nog niet toe zijn aan een relatie. Met het ouder worden gaan relaties van jongeren steeds langer duren, en worden ze vaker 'vast' genoemd. Dat relaties langer gaan duren heeft ook te maken met het feit dat deze met het ouder worden steeds meer aan de wensen van de jongere gaan voldoen (Wit, Slot, Aken, 2007, p. 116-117). Ook hierin is een verschil met de reformatorische gezindte, omdat hier gelooft wordt dat

seksualiteit binnen één relatie hoort, zo mogelijk. Oefenen binnen relaties is niet aan de orde. Dit wordt verder uitgewerkt in paragraaf 3.1.3.

Binnen uitgaansgelegenheden lijken de jongeren seksueel actiever te zijn. Dit komt waarschijnlijk doordat dit tijdens het uitgaan als 'normaal' wordt gezien en de jongeren door het drankgebruik zich losser gaan gedragen. Op de dansvloer is dit duidelijk terug te zien. Het vroeger 'met elkaar schuifelen' heeft bij velen plaats gemaakt voor schuren, waarbij de meisjes met hun billen schudden en draaien en de jongens hen van achteren tegen zich aan drukken. Dit is buitengewoon opwindend voor jongens. Een mogelijk probleem kan zijn dat veel jongeren mee gaan doen vanwege de groepsdruk. Ze overschrijden dan een grens die ze eigenlijk niet willen overschrijden (Kohnstam, 2009 p.27-29).

2.3.3 Geslachtsrol en geslachtsidentiteit

In deze subparagraaf gaan we in op de onderwerpen geslachtsrol en geslachtsidentiteit. De term geslacht verwijst naar de psychologische en sociale aspecten van het man- of vrouw-zijn. Op basis van het geslacht wijst de maatschappij de adolescent een geslachtsrol toe. Onder geslachtsrol wordt het geheel van gedragingen verstaan die door de cultuur als 'vrouwelijk' of 'mannelijk' worden gezien. Geslachtsidentiteit is de mate waarin iemand zich ook werkelijk man of vrouw voelt (Verhulst, F.C. en Verheij, 2006 p. 225). Dit heeft alles te maken met de psychoseksuele ontwikkeling, omdat jongeren als man of als vrouw seksualiteit op hun eigen manier beleven.

Tijdens de kindertijd is de omgang met kinderen van het eigen geslacht een onderdeel van geslachtsrolgedrag. De kinderen die geleerd hebben een meisje te zijn, gaan geleidelijk beseffen te zijn als moeder, en als andere vrouwen. De jongens leren dat bij de vaders en de andere mannen horen. Via manieren als bestraffing, beloning, ontmoediging of aanmoediging leren kinderen welk gedrag bij hen hoort. Dit gaat soms bewust en soms onbewust. In de adolescentiefase wordt dit sterker. Doordat het uiterlijk van de adolescent in de puberteit voller of gespierder wordt, gaat de omgeving anders naar de adolescent kijken. Vooral in de puberteit wordt op jongeren sterke druk uitgeoefend door omgeving, maatschappij en leeftijdsgenoten om zich te gedragen als échte mannen of vrouwen (Slob, Frenken, Moors-Mommers, 1994, p. 66-67). Vanaf de puberteit worden jongens meer competitief. Meisjes daarentegen gaan in de adolescentiefase oefenen zich kwetsbaar op te stellen in vriendschappen en oefenen in het verbreken en opnieuw aangaan van deze contacten. Terwijl in de kindertijd de meisjes en jongens meestal apart van elkaar spelen, gaan jongeren in de adolescentie juist meer met elkaar optrekken als stel of gewoon als vrienden (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 112-113). Deze kenmerken van jongens en meisjes zijn algemeen en generaliserend.

Met betrekking tot seksualiteit zijn er tijdens de adolescentie verschillen tussen jongens en meisjes waar te nemen. Ten eerste lijkt de seksuele ontwikkeling rond het begin van de puberteit bij jongens meer door hormonen gestuurd te worden dan bij meisjes. Als tweede schrijft de geslachtsrol vaak voor dat de jongen het initiatief neemt, en het meisje terughoudend is. Voor jongens is een seksuele ervaring dan ook goed voor de reputatie, voor het meisje niet. Ten slotte vinden meisjes het belangrijker dan jongens dat seks plaatsvindt in de context van een (liefdes) relatie. Wanneer meisjes wordt gevraagd waarom ze (zouden willen) vrijen, noemen zij vaker dan jongens redenen als het dichtbij elkaar willen zijn, gevoelens voor de ander hebben of de relatie willen behouden. Voor meisjes is liefde belangrijker in een relatie (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 112-113).

Binnen de reformatorische cultuur worden de jongeren geleerd op een bepaalde manier inhoud te geven aan de geslachtsrol. Hier is meestal een verschil tussen man- en vrouwverhoudingen. Uit het onderzoek dat José Baars-Blom onder reformatorische leerlingen heeft gehouden, komt het regelmatig voor dat meisjes zich laten leiden door hun voorkeur voor een standaardbiografie, met man, kinderen en toekomstige taken in het huishouden. Dit in tegenstelling tot de Westers liberale maatschappij, die sterk geëmancipeerd is. In de reformatorische cultuur leren meisjes vaak dat de

vrouw voor de verzorging van de kinderen is, en de man voor de kostwinning. De meeste meisjes staan hier ook achter, blijkt uit hun reacties. Aan de andere kant geeft een gedeelte van de ondervraagde meisjes ook aan te willen werken of studeren (Baars-Blom, 2006, 126-131). We kunnen hieruit concluderen dat er verschuivingen optreden in de reformatorische gezindte zich houdt aan de traditionele man- en vrouwverhoudingen.

2.3.4 Homoseksualiteit

De seksuele voorkeur begint al op jonge leeftijd. Maar omdat in de puberteit seksualiteit een grotere rol gaat spelen, gaan de jongeren er meer over nadenken (Wit, Slot, Aken, 2007, p. 118). Bij jongeren met homoseksuele gevoelens is er in het begin een vaag gevoel 'anders te zijn dan anderen'. Jongens merken bijvoorbeeld dat ze niet op dezelfde manier als hun klasgenoten reageren op meisjes. Maar wat het verschil precies is, blijft voor hen nog onduidelijk. Meisjes merken bij zichzelf gevoelens op die zij van andere meisjes niet kennen. Pas als jongens rond de vijftien zijn en meisjes gemiddeld zeventien, worden ze zich na veel nadenken over zichzelf bewust dat dit 'homoseksueel' genoemd wordt (Kohnstam, 2009, p. 30).

In paragraaf 2.3.3 hebben we het gehad over genderidentiteit en genderrol. Relaties aangaan met iemand van het andere geslacht is een onderdeel van de genderrol, die aan jongens en meisjes door hun omgeving opgelegd worden. Echter, wanneer een adolescent homoseksuele gevoelens heeft, voldoet hij of zij niet aan de genderrol. Hierdoor ontstaat er bij de adolescent een conflict binnen de genderbeleving. Jongens en meisjes met homoseksuele gevoelens hebben vaak meer emotionele problemen tijdens de adolescentie dan heteroseksuele jongeren. Voor de adolescent met homoseksuele gevoelens is het moeilijk te praten over zijn gevoelens, omdat heteroseksualiteit valt onder de vanzelfsprekende norm. Sommige homoseksuele jongeren krijgen daarnaast te maken met ronduit negatieve reacties, zoals het afstandelijk, denigrerend of ronduit agressief reageren van mensen om hen heen (Wit, Slot, Aken, 2007 p. 121). In paragraaf 3.3.6 kunt u lezen welke rol homoseksualiteit speelt in de reformatorisch gezindte en onder de reformatorische jongeren.

2.4 Conclusie

De adolescentie wordt gezien als periode van overgang tussen de kinderjaren en de volwassenheid. Tijdens deze levensfase doorloopt de adolescent een heel aantal ontwikkelingen. De centrale ontwikkelingstaak hierin wordt door Erikson beschreven als het ontwikkelen van een identiteit. Door uit te proberen, gaan de jongeren hun nieuwe mogelijkheden na en leren zij de beperkingen, die ze tegen komen, te accepteren. Tijdens deze ontwikkelingen en het maken van keuzes hebben jongeren erkenning van hun omgeving nodig. Naast deze ontwikkelingen krijgt de adolescent een volwassen lichaam. Deze lichamelijke veranderingen brengen een versterking van seksuele verlangens met zich mee, wat invloed heeft op de seksualiteitsbeleving van de jongeren. De psychoseksuele ontwikkeling, als de wijze waarop adolescenten hun seksualiteit beleven en omgaan met intimiteit, maakt een deel uit van de identiteitsontwikkeling. Verliefdheid en verkering is een veelbesproken onderwerp onder jongeren en is voor hen een manier om te experimenteren met intimiteit. Mede door de beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen hebben jongeren de mogelijkheid te experimenteren met seksueel gedrag. Met betrekking tot seksualiteit leren jongeren dit als man of vrouw op hun eigen manier beleven. Als laatst heeft seksualiteit als meer besproken onderwerp tot gevolg dat jongeren gaan nadenken over hun geaardheid. Uiteindelijk, wanneer de jongeren al deze ontwikkelingen hebben doorstaan, ontstaat een besef van identiteit. Dat wil zeggen dat de adolescent zichzelf ervaart als een persoon met een eigen levensstijl. Deze levensstijl is blijvend en ook voor anderen herkenbaar.

Literatuurlijst

Boeken

- Baars-Blom, M. (2006). *De onschuld voorbij... Over reformatrische cultuur en wereldbestormende meisjes*. Kampen: Uitgeverij Kampen
- Feldman, R. S. (2007, 2^e druk). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv.
- Klomp, M. (1992). *Hulpverlening aan adolescenten, een bijdrage aan methodieontwikkeling in trainingscentra voor kamerbewoning*. Leiden: Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen.
- Kohnstam, R. (2009, 3^e druk). *In Kleine ontwikkelingspsychologie III de puberjaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Verhulst, F.C. en Verheij (Red.) (2006, 3^e druk). *Kinder- en jeugdpsychiatrie: onderzoek en diagnostiek*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.
- Slob, K., Frenken, J., Moors-Mommers, M. (red.) (1994, 4^e druk). *Facetten van seksualiteit: een inleiding tot de seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Struyven K., Sierens E., Dochy F. & Janssens S. (2007). *Groot worden: de ontwikkeling van baby tot adolescent: Handboek voor (toekomstige) leerkrachten en opvoeders*. Leuven: Uitgeverij Lannoo Campus.
- Verhulst, F. C. (2005). *De ontwikkeling van het kind*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.
- Wit, J. de, Slot, W. & Aken, M. van (Red.). (2007, 23^e druk). *Psychologie van de Adolescentie*. Baarn: HB Uitgevers

Internet

- Bendiboune, F. (2005). *Op welke wijze dragen adolescenten hun intimiteit (seksualiteit) uit en in hoeverre is dit van invloed op de vorming van hun zelfbeeld*. Geraadpleegd op 25 februari, 2010, van <http://dare.uva.nl/document/19423>

3. Reformatorische religie, cultuur en reformatorische jongeren

In dit hoofdstuk willen we ontdekken waarin de reformatorische cultuur zich onderscheidt en wat de jongeren uit deze cultuur kenmerkt. Tegelijkertijd zal het ook duidelijk maken hoe de visie van het Driestar College eruit ziet. Deze school is namelijk deel van de reformatorische gezindte. Dat blijkt onder andere uit een regel uit de schoolgids (Driestar College, 2010, p.9): "Uitgangspunt van alle handelen op het Driestar College is de erkenning van absolute waarden en normen, zoals deze ons worden aangereikt in de Bijbel en de daarop gegronde gereformeerde belijdenisgeschriften." De reformatorische gezindte kenmerkt zich vooral door hun geloofsovertuiging en specifieke wijze van beleven van het christelijk geloof. Kerk, gezin en school zijn in het overdragen van deze geloofsovertuiging een eenheid en steunen elkaar. Daarnaast heeft deze groep ook uiterlijke kenmerken in bijvoorbeeld kleding. Aan het eind van dit hoofdstuk vindt u een korte conclusie, waar we aangeven waarin reformatorische jongeren tegen problemen aanlopen en of de cultuurverschillen hen in moeilijkheden brengen.

3.1 Religie

Om te weten welke levensovertuiging jongeren meekrijgen van hun ouders, kerk en school willen we bekijken wat de gangbare denkwijze is binnen de reformatorische gezindte. Een kanttekening, die we vooraf al willen plaatsen, is dat deze overtuiging niet overal gelijk zal zijn. Niet iedereen zal hierover op dezelfde manier denken. Om een indruk te krijgen van jongeren en geloof, voegen we de resultaten van een GGD onderzoek (2009, p. 11) toe, dat gedaan is onder de jongeren op het Driestar College. Daaruit bleek dat 61 procent van de jongeren het geloof veel doet, en 31 procent het geloof wel wat doet.

3.1.1 Reformatorische geloofsovertuiging

De reformatorische gezindte ziet de Bijbel als het Woord van God. De Bijbel is dan ook leidraad voor het hele leven. Omdat de Bijbel soms moeilijk te begrijpen is, zijn er de formulieren van Enigheid. Hieronder vallen de Heidelbergse Catechismus, de Dordtse Leerregels en de Belijdenis des Geloofs. Deze geven een samenvatting van de geloofsovertuiging van de reformatorische gezindte. In de kerken wordt hier ook uit gepreikt door de dominee, als verduidelijking naast de Bijbel (Baars-Blom, 2006, p. 12, 13). Belangrijk in de geloofsovertuiging is het evenwicht tussen eigen verantwoordelijkheid tot bekering en de uitverkiezing² van God. Bekering is een persoonlijke verantwoordelijkheid, maar het kan alleen door de Heilige Geest gegeven worden. Zij bedoelen daarmee, dat de mens uit zichzelf niet kan kiezen voor God. Wanneer een mens voor God kiest, is dit door God in hem of haar gelegd. Dr. K. van der Zwaag (2010) gaf een lezing over de reformatorische zuil, die volgens hem zijn eigen karakter verliest. In de samenvatting van zijn lezing kunnen we de kern van het reformatorische geloof vinden.

"Een weg terug ziet hij in het weer leren kennen van het theologisch evenwicht tussen verantwoordelijkheid en verkiezing en de herontdekking van het verbond, zoals verwoord in de Reformatie. Ook stelde hij voor het blikveld te verbreden door niet alleen de aandacht te vestigen op de innerlijke kenmerken van het geloof. Zijn advies: Kijk meer, zoals de puriteinen deden, naar de vruchten van het geloof."

Hij riep ook op om terug te gaan naar de bron, waarmee hij de Bijbel bedoeld. De reformatorische gezindte neemt de Bijbel letterlijk, en deze bepaald dan ook hun hele leven (Baars-Blom, 2006, p.

² God heeft al voor de wereld werd geschapen, besloten wie er uitgekozen zouden worden, om in de hemel bij Hem te zijn.

19). De Bijbel is belangrijker dan wat mensen zeggen. Dat wordt als een zwaar en heftig basisprincipe ervaren. Men is bang dat alles in elkaar stort, als dat basisprincipe losgelaten wordt (Quartel, 2007). Natuurlijk is de reformatorische gezindte een diverse groep, en zal niet iedereen achter dit principe staan. Wel is dit het uitgangspunt.

3.1.2 Mensbeeld

Om het mensbeeld van de reformatorische scholen, kerken en gezinnen te beschrijven, hebben wij de drie formulieren van Eenheid als bron gebruikt. Deze hebben, zoals we al zagen, een belangrijke plaats in de reformatorische gezindte, en bieden daarom aanknopingspunt om dit mensbeeld te beschrijven. Het mensbeeld is vooral te herkennen als een christelijk mensbeeld. De reformatorische geloofsovertuiging ziet de mens als goed geschapen door God, met als doel om God te dienen en Hem de eer te geven. De mensen luisterden niet naar God, waardoor zij de relatie met Hem kapot hebben gemaakt. Vanaf dit moment was elk mens die geboren werd 'zondig, onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad', wat ook wel erfzonde wordt genoemd (Zwanepol, 2004, p. 76). De straf, die hierop zou moeten volgen, is de hel. Maar God heeft een verbond gesloten met de mensen. Jezus Christus, de Zoon van God, bracht redding door alle schuld van de mensen op Zich te nemen, en daarvoor moest hij sterven aan het kruis. Door Jezus aan te nemen als Verlosser, zouden mensen van de straf worden gered (Zwanepol, 2004, p. 77,78). Door de kracht van de Heilige Geest³ en door het geloof in Jezus kunnen mensen weer tot hun doel komen: namelijk God liefhebben en Hem eer geven (Zwanepol, 2004, p. 76, 83, 85). Wel zullen mensen, volgens de reformatorische geloofsovertuiging, zich altijd verhouden tot hun zondigheid, omdat zij geloven dat zij pas in de hemel volmaakt zijn.

De mens wordt niet bekeken als op zichzelf staand, omdat hij geschapen is om God de eer te geven. De verhouding tot God wordt gezien als het belangrijkste in zijn leven, en vanuit die gedachte kan men zinvol over de mens spreken. De mens is niet het middelpunt van zijn eigen leven. Voor antwoorden op levensvragen zou de mens naar God moeten, omdat zij allemaal van Hem afhankelijk zijn. Daarnaast, zegt men, is een mens pas écht mens in relatie tot anderen. In een huwelijk zou dat naar voren komen (Vogelaar & Bregman, 1983).

3.1.3 Visie op seksualiteit

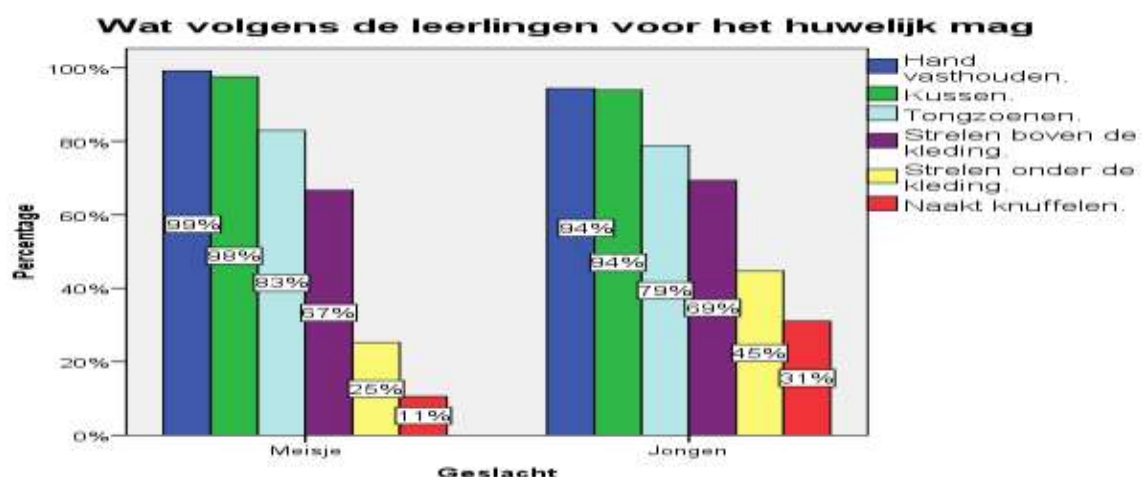
Volgens de reformatorische geloofsovertuiging is ook de seksualiteit aangetast en zou het een lust of drift zijn geworden. Zij vinden dat dit terug te vinden is in de samenleving, waar seksualiteit losgekoppeld is van liefde en trouw en gericht is op zelfbevrediging: "Helaas werd na de zondeval de mooie gave van het seksuele verlangen met zonde besmet. Het werd een lust of drift die gemakkelijk zonder liefdesrelatie opvlamt." (Brons - van der Wekken, 2009). Men ziet mensen in relaties als op zichzelf gericht en egoïstisch. Ook in liefde tussen man en vrouw zou er sprake zijn van egoïsme, eigenliefde en afgunst. Dit zou bijvoorbeeld blijken uit de schaamte, die zij in seksualiteit en relaties veel tegenkomen (Vogelaar & Bregman, 1983). Het lichaam, waarin seksualiteit een grote plaats heeft, wordt gezien als een tempel van de Heilige Geest. Het lichaam is voor God en moet God eren, ook in relaties (Reformatorisch Dagblad, 2010, 1 februari). Dit is, volgens hen, alleen door Jezus de Verlosser en door de kracht van de Heilige Geest mogelijk. Hoe mensen hun lichaam rein zouden moeten houden, willen we in de volgende alinea verder uitwerken.

Omdat de Bijbel leidraad voor het hele leven is, heeft het ook invloed op de visie op seksualiteit. Man en vrouw zijn in relatie tot elkaar geschapen. "Het is niet goed dat de mens alleen zij; Ik zal hem een hulpe maken, die als tegenover hem zij." (Bijbel, Genesis 2:18). De mens was het juweel op de schepping, en de vrouw werd hem als hulp gegeven, zodat de mens niet alleen bleef. Deze tekst en anderen bepalen, volgens de reformatorische geloofsovertuiging, dat een man en vrouw voor elkaar

³ De Heilige Geest wordt binnen het christendom gezien als de Geest van God. Samen met God, de Vader en de Zoon van God vormt de Heilige Geest een Drie-eenheid.

bedoeld zijn, en alle andere vormen van samenleven niet door God toegelaten worden. Seksualiteit wordt gezien als een geschenk van God. Hij heeft het geschapen voor de mens, om ervan te genieten: "Geniet het leven met de vrouw, die jij liefhebt, al de dagen van uw ijdel leven, dat God u gegeven heeft onder de zon" (Bijbel, Prediker 9:9). De liefde tussen een man en een vrouw, wordt gezien als een 'afstraling' van de liefde die Christus heeft voor de gelovigen. Daarom gaat het om reinheid in die relatie (Laan, 2008, p. 29). De liefde van Jezus was volledig op de ander gericht, en zo zou ook de liefde in een relatie op de ander gericht moeten zijn. Daarom wordt zelfbevrediging, als soloseks, afgekeurd door een deel van de reformatorische gezindte. Seksualiteit is niet gemaakt, volgens hen, om jezelf te bevredigen, maar om dichterbij elkaar te komen. Juist door jezelf aan een ander te geven, ervaar je ook bevrediging voor jezelf (Brons - van der Wekken, 2009). Ook over dit onderwerp is discussie. Binnen de reformatorische gezindte zijn de meningen hierover verdeeld, en zijn er ook auteurs die zelfbevrediging goedkeuren, of er mild over spreken (Trobisch, 1988, p. 67-71). In een relatie is er sprake van erotische liefde, gericht op lichamelijke bevrediging, de kameraadschap en vriendschap en de opofferende liefde, helemaal gericht op de ander. Ook in verkering is de erotiek niet verkeerd. Verkering wordt gezien als een serieuze zaak. Het veel wisselen van partner wordt afgekeurd. Gestimuleerd wordt, aan de andere kant, om serieus na te denken over de ander, voor je aan verkering begint. Natuurlijk kan het gebeuren, dat een jongen of meisje er later achter komt, dat ze niet passen. De verkering kan dan uitgemaakt worden. Maar verkering krijgen om het hebben van verkering, of om het lichamelijk contact wordt afgekeurd (Laan, 2008, p. 12-16).

Volgens de reformatorisch gezindte staat in de Bijbel dat seksuele gemeenschap moet worden bewaard voor binnen het huwelijk. Hierbij worden verschillende teksten genoemd. Zoals bijvoorbeeld: "Alzo nam Boaz Ruth, en zij werd hem ter vrouwe en hij ging tot haar in" (Bijbel, Ruth 4:12). De reden hiervan is, volgens hen, dat God de mensen wil beschermen en een veilig leven wil geven (Laan, 2008, p. 30). Welke seksuele contacten voor het huwelijk mogen, is vooral overgelaten aan de verantwoordelijkheid van de jongere. Een richtlijn is: begeef je niet in gevaarlijke situaties, waarin je niet meer zou kunnen stoppen en een veelgehoord advies is: niet onder de kleren, en niet op bed knuffelen, of ook wel: ga zover dat je nog kunt stoppen (Belder, 2000, p. 52). We hebben in een enquête onder de leerlingen nagevraagd hoe zij denken over seksuele handelingen voor het huwelijk.

Figuur 1: Kruis aan wat volgens jou voor het huwelijk mag.

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat jongens vinden dat er meer kan of mag voor het huwelijk. De keuze 'naakt knuffelen' wordt door jongens en meisjes met een verschil van 20 procent gescoord, en datzelfde geldt voor strelen onder de kleding. Ook opvallend is dat verschillende jongeren denken

dat bepaalde handelingen niet mogen voor het huwelijk, als kussen en tongzoenen. Seksuele gemeenschap konden we niet meenemen in de verwerking, omdat de vraag niet goed gesteld was. Hierover hebben we dus geen resultaten. Wel hebben we nog gevraagd naar de visie van jongeren over seksueel contact, en de plaats die dit heeft. We weten niet zeker of jongeren deze vraag goed begrepen hebben, omdat de resultaten erop lijken te wijzen dat jongeren 'seksueel contact' hebben gelezen als seksuele gemeenschap. De helft van de jongeren heeft gekozen voor het antwoord: "Ik wacht met seksueel contact tot ik getrouwd ben." De jongens kozen met 8 procent voor 'seksueel contact hebben ook zonder relatie', tegenover nul procent van de meisjes. Seksualiteit ontdekken in veel verschillende relaties scoorde bij de jongens met 6 procent naast 1 procent van meisjes. Daarnaast geeft 14 procent van de jongeren aan te geloven dat ze zouden moeten wachten met seksueel contact, maar dat zij dit niet doen. Zij geven hiermee aan dat er een verschil is tussen hun geloofsovertuiging en handelen.

Als we verder kijken naar de visie van de reformatorische gezindte over het huwelijk, zien we dat man en vrouw kiezen voor het huwelijk, en daarmee kiezen voor het leven. De Bijbel wijst, volgens de reformatorische geloofsovertuiging, echtscheiding af. "Doch den getrouwden gebiede niet ik, maar de Heere, dat de vrouw van den man niet scheidde" (Bijbel, 1 Korinthe 7:10). Andere samenlevingsvormen dan een huwelijk tussen man en vrouw, worden door de reformatorische geloofsovertuiging over het algemeen niet geaccepteerd. Samenwonen gaat tegen hun uitleg van het Bijbelse principe van huwelijk in. Ook homoseksuele relaties worden afgewezen, op grond van hun interpretatie van de Bijbel. Waarbij ze, onder andere, de volgende tekst gebruiken als onderbouwing: "Of weet jij niet, dat de onrechtvaardigen het Koninkrijk Gods niet zullen beërven? Dwaalt niet; (...) noch die bij mannen liggen" (Bijbel, 1 Korinthe 6: 9, 10). Er wordt wel veel gesproken over homoseksualiteit, zoals blijkt uit het Reformatorisch Dagblad.⁴ In het veranderende beeld op homoseksualiteit in onze samenleving moet wel een reactie komen vanuit de Reformatorische gezindte. Ook zij moeten hun mening erover vormen, bijvoorbeeld over leraren die wel of niet les mogen geven wanneer zij een homoseksuele relatie hebben. Er bestaat er een reformatorische homobelangenorganisatie, namelijk RefoAnders.⁵ Deze organisatie gaat uit van het standpunt, dat homofilie niet gepraktiseerd mag worden. Homofilie is een collectieve schuld, gevolg van de zondeval. Volgens hen hoeven over homoseksuele gevoelens op zich geen schuldgevoelens te bestaan. Ook geven ze aan dat de zonde van praktiserend homoseksueel zijn, niet erger is dan de zonde in seksualiteit van een heteroseksueel iemand. Veroordeling is dus niet op zijn plaats (Reformatorisch Dagblad, 2008).

Omdat de seksualiteit een gave van God is, het mooiste geschenk voor de mensen, wil de duivel dat kapot maken, volgens de reformatorische geloofsovertuiging. Allerlei beelden in media, porno en de seksualiserende maatschappij worden gezien als 'werktuigen van de duivel', om de mensen te verleiden. Tegenover de vele blote beelden in de media worden jongens en meisjes geleerd zich netjes te kleden, om zo de ander niet te verleiden tot begeerte, en daarmee tot zonde (Laan, 2008, p. 37). Verleiding wordt niet gezien als zonde, al is het ook wel door de zondeval in de wereld gekomen. Als toegegeven wordt aan seksuele verleiding is het daarentegen wel zonde. Daarom is het belangrijk verleiding te herkennen, waarin ouders ook een belangrijke taak hebben (Reformatorisch Dagblad, 2010, 1 februari). Deze taak van de ouders, en hun moeilijkheden zullen we beschrijven in paragraaf 4.3.

3.1.4 Cultuurskloof

De Nederlandse samenleving is geseksualiseerd, dat wordt door weinigen nog ontkend. Seksualiteit wordt steeds meer losgekoppeld van liefde en trouw. Seksualiteit wordt steeds meer gezien als

⁴ Op de website bestaat een dossier over dit onderwerp:
<http://www.refdag.nl/dossier/201/Homoseksualiteit.html>.

⁵ De website van deze organisatie is: <http://www.refoanders.nl/>.

gericht op zichzelf, en voor bevrediging van eigen behoeften. Ook wordt bijvoorbeeld in de media seksualiteit gekoppeld aan meerdere personen. De vrouw is een lustobject en seksueel contact is verkrijgbaar voor geld. De man verwerft status door vrouwen om zich heen te hebben, zoals vooral naar voren komt in clips van sommige artiesten. In een onderzoek van Felten, Janssens en Brands (2009) kwam naar voren dat jongeren hierdoor beïnvloed worden op verschillende manieren. Van belang voor ons onderzoek is dat meisjes uit traditionele eerculturen als een kwetsbare groep worden gezien in deze beïnvloeding. Kuisheid van meisjes wordt hen opgelegd door de familie en er is bij hen sprake van sociale druk en een sterke moraal. Er komt geen stimulans vanuit de familie om de seksuele grenzen te ontdekken en hen wordt geleerd niet gewillig te zijn in seksueel contact, zodat zij hun maagdelijkheid niet verliezen. De meisjes moeten hun eer bewaren en zedelijke kleding dragen. Vanuit de media leren zij juist dat zij gewillig moeten zijn en dat vrouwen zichzelf niet hoeven te bedekken. Een groot deel van deze kenmerken komt overeen met een F-cultuur, waarin de eer van de familie belangrijk is. Normen en waarden vanuit de groep bepalen de identiteit (Gilde Samenspraak, z.d.). De onderzoekers van het genoemde onderzoek verwachten dat seksualiteit voor deze groep en cultuur een taboethema is. De factoren maken hen een extra kwetsbare groep.

Vanuit de conclusie uit dat onderzoek kunnen wij mogelijk een lijn trekken naar de reformatorische gezindte. Zij krijgen een visie op seksualiteit, zoals beschreven, mee vanuit het gezin, terwijl de media een ander eenzijdig beeld meegeweet. Namelijk dat meisjes gewillig moeten zijn en dat jongens status kunnen krijgen door meisjes te veroveren. Deze beeldvorming en de visie vanuit thuis conflicteren met elkaar. Vanuit de samenleving komen er sterke seksuele prikkels in beelden op de jongeren af, terwijl er in hun cultuur een sterke moraal met betrekking tot seksualiteit is en er ook grote sociale druk is. Daardoor uit zich dit mogelijk in pornoverslaving. Dit kan nog verborgen gehouden worden, waardoor de sociale positie hetzelfde blijft. "Seksuele verlangens die geïsoleerd worden zullen eerder geuit worden in genotzucht, heerszucht en zelfzucht." Er wordt vooral aangegeven wat de zede is en het wordt verder niet toegepast op de hedendaagse seksuele cultuur. Dit is mogelijk schadelijk, en vooral onvoldoende. Het is voor jongeren bijna onmogelijk om de oude zeden een plaats te geven in deze maatschappij (Jochemsen, 2005). In het Reformatorisch Dagblad (2007, 15 november), de krant van de gezindte, werd zelfs gesproken over een burger van twee werelden. Zij stelden dat de hedendaagse cultuur buiten de deur wordt gehouden, vooral ook op het gebied van media, in plaats van haar te integreren. Dat maakt dat jongeren in twee culturen leven, waarin zij zich verschillend gedragen. Het is voor hen moeilijk om een eigen identiteit te vormen. Het zorgt ervoor dat een jongere het gevoel heeft voor één van beide te moeten kiezen. Of de reformatorische cultuur, of de wereld van internet en media. De krant riep mensen op om te bekijken hoe de hedendaagse cultuur raakvlakken vertoont, in plaats van zich volledig te focussen op alle fouten.

3.2 Samenhang in de reformatorische gezindte

In deze paragraaf willen we kort aangeven hoe de reformatorische gezindte bij elkaar wordt gehouden, en welke factoren daar invloed op hebben. Dat zal duidelijk maken welke plaats het Driestar College heeft in opvoeding van jongeren, en hoe zij samenwerken met anderen in de reformatorische gezindte.

3.2.1 Eenheid van gezin, kerk en school

Uit het mensbeeld van de reformatorische gezindte volgt een eenheid van gezin, kerk en school. Zij hebben met elkaar de taak om kinderen en jongeren kennis te laten maken met de Bijbel en hen te leren dat zij alleen bij Jezus Christus verlossing zullen ontvangen. De kerk heeft invloed op scholen, omdat zij vaak in het bestuur zitten (Baars-Blom, 2006, p. 24, 25). Ook is er een toelatingsbeleid op reformatorische scholen. Ouders moeten in kunnen stemmen met het beleid van de school en daarnaast ook tot bepaalde kerkgenootschappen behoren (Driestar College, 2010, p. 8, 9).

In de schoolgids van het Driestar College (2010, p. 9, 10) zien we hoe zij vormgeven aan het mensbeeld binnen school. 'Jongeren hebben sturing nodig in het opgroeien', staat er beschreven. Lessen en begeleiding zijn er dan ook gericht, om jongeren te leren zelfstandig keuzes te gaan maken. Daarnaast is onderwijs ook gericht op 'het opgroeien in de vreze des Heeren'. Want: "Het ware geluk voor ons en de leerlingen is alleen te vinden in het geloof in de Heere Jezus als onze persoonlijke Zaligmaker." Dat er reformatorisch onderwijs mogelijk is, wordt gezien als een gave van God. Verder wordt er rekening gehouden met de zonden van de mens en de verleidingen van de wereld. Binnen die omgeving moet het onderwijs plaats vinden. Als laatste spreekt het Driestar College (2010, p. 120, 121) ook van het verbond. Hierbij hebben ze de kinderdoop voor ogen. Bij deze doop beloven ouders hun kinderen in de reformatorische geloofsovertuiging op te voeden (Gereformeerde gemeente Spijkenisse, z.d.). Wanneer reformatorische ouders hun kinderen naar school sturen, geven zij een deel van de verantwoordelijkheid uit handen. Zij doen dit in vertrouwen, dat de school het onderwijs ook zal geven vanuit de reformatorische geloofsovertuiging. Daarin heeft ook het Driestar College haar verantwoordelijkheid. In dit alles is duidelijk te zien dat school, gezin en kerk met elkaar verweven zijn. Cultuur en geloof worden op alle drie de plaatsen doorgegeven.

3.2.2 Eenheidsbevorderde middelen

Om de eenheid in de reformatorisch gezindte te behouden en te versterken en mensen samen te binden zijn er een aantal middelen te benoemen (Reformatorisch Dagblad, z.d.). Er zijn bepaalde kledingzaken bekend in de reformatorisch gezindte ('College Style' of 'Simons Kleding'), maar hierbij is nog meer te noemen. Er is een eigen krant, eigen gezinsbladen (Terdege, Gezinsgids), eigen beurzen (zoals de 'Wegwijs beurs' en de 'Naar Buiten beurs'), eigen verenigingen, scholen en ook een eigen politieke partij, de SGP. Ook is er sinds enige jaren een eigen omroep, de Reformatorische Omroep (Quartel, 2007)⁶.

3.2.3 Sociaal netwerk

Er is verwevenheid binnen de reformatorische cultuur. Jongeren en ouderen leven met elkaar in een wereld, waar ze elkaar op meerdere plaatsen tegenkomen. Daarnaast is er binnen Nederland ook veel contact onder reformatorische mensen. Dat dit soms ook moeilijkheden kan geven, bleek uit het interview, dat we hadden met twee vertrouwenspersonen van het Driestar College (Bijlage 1). Zij gaven aan er onder jongeren angst voor de sociale druk is.

"Aan de andere kant speelt het ook een rol dat ze angstig zijn door de sociale druk van hun omgeving. En met omgeving zeg ik dan met name het dorp. Als je een meisje bent en je hebt wat met een jongen, bestaat de kans dat hij in hetzelfde dorp zit, dezelfde kerk, dezelfde club, catechisatie. Noem maar op. En dat geeft ook wel het stukje angst voor de kinderen (Bijlage 1, fragment 1.1)."

Zoals we in hoofdstuk 2 zagen, hebben jongeren in hun zoektocht naar identiteit ruimte nodig om te experimenteren. Maar binnen de reformatorische gezindte kunnen jongeren hun 'uitspattingen' niet gemakkelijk verborgen houden voor de dorpsgenoten en mensen uit de kerk. Zij kunnen het idee hebben weinig privacy te hebben, en ervaren dit als sociale druk. Dit geldt vooral wanneer jongeren gedrag vertonen, dat over het algemeen afgekeurd wordt binnen de reformatorische gezindte.

De twee vertrouwenspersonen spraken over het seksuele contact onder jongeren en welke rol sociale druk daarin speelt:

⁶ Als u meer wilt weten over deze zuil, en hun eigen winkels, kranten enz. probeer dan de onderstaande linken. Voor de omroep: www.reformatorischeomroep.nl. Voor de krant: www.refdag.nl. Voor de beurzen: www.wegwijs.nu en www.naarbuiten.nu. Voor de partij: www.sgp.nl.

“En dan heb jij het gedaan, als meisje, als jij het aangeeft. Want je hebt ook kans dat jouw vader de werkgever of de werknemer van hen is (Bijlage 1, fragment 1.4).”

Het spreekt voor zich, dat jongeren vooral in aanraking komen met andere jongeren uit de eigen kerk en de eigen school. Wanneer hen seksueel grensoverschrijdend gedrag overkomt, durven zij dit niet altijd te melden. Want de persoon, over wie zij een klacht in willen dienen, is misschien een goede kennis uit de kerk. Het meisje of de jongen bezorgt op die manier een vriend of kennis een slechte naam. Dit kan een schuldgevoel veroorzaken.

Tienerzwangerschap kwam ook ter sprake. De vertrouwenspersonen gaven aan, dat ouders hun dochters niet laten trouwen met onkerkelijke jongens. Maar wanneer de jongens uit de eigen kerk komen, gebeurt dit mogelijk wel.

“Het feit dat kinderen dingen doen, waarvan wij als ouders zeggen ‘je kan beter wachten’ is voor mijn gevoel minder erg als het gebeurt met iemand van de kerk, waardoor ze uiteindelijk toch wel goed terecht komen. Ik denk dat ouders het veel erger vinden als ze seks zouden hebben met jongen die buitenkerkelijk is.” (Bijlage 1, Fragment 1.30).

Het lijkt hierin ook om de sociale druk te gaan, en om het ophouden van de schijn van een ‘gelukkig gezin’.

“Dan wordt er sneller getrouwd dan als niet gelovigen. Want ja, ook weer je kringetje om je heen. Je kan beter getrouwd zijn. Je hebt je kindje. Je loopt daar als pa en ma. En dan wordt er minder gekletst.” (Bijlage 1, fragment 1.33).

Tegelijk gaven de leraressen ook aan dat er een nieuwe tendens is, waarin jongeren niet trouwen, maar eerst proberen of het wel gaat (Bijlage 1, fragment 1.34).

3.3 Reformatorische jeugdcultuur

In deze paragraaf beschrijven we cultuur onder de reformatorische jongeren. We noemen enkele algemene factoren, die van invloed zijn, en zoomen dan in op hun leefstijl en beleving. Daarmee leren we deze jongeren beter kennen, bekijken we wat hen drijft en waarin zij verschillen van andere jongeren. Drs. Muynck (2004, p. 8) beschrijft jeugdcultuur op de volgende manier: "De enige voorwaarde om van jeugdcultuur te kunnen spreken, is dat jongeren met elkaar vormgeven aan bepaald gedrag en dat ze zich hiermee enigszins profileren ten opzichte van de voorgaande generatie." Op deze manier is er sprake van jeugdcultuur wanneer jongeren uit reformatorische kring met elkaar uitgaan, een bepaalde kledingstijl dragen en met elkaar bijvoorbeeld voorkeur hebben voor een bepaald tijdschrift. Dit zal in alle paragrafen verder uitgewerkt worden.

3.3.1 Standaardbiografie

Het leven van jongeren in de reformatorische gezindte wordt voor een deel door hun ouders ingericht. De ouders bepalen veelal naar welke scholen hun kind gaat en leggen hen regels op, die volgen uit de Bijbel. De Bijbel bepaalt dus uiteindelijk voor een deel hun levensloop. Wanneer jongeren zelf ook de keuze maken voor een leven naar de Bijbel, zullen zij hun leven ook verder inrichten naar de Bijbel. We kunnen daardoor spreken van een standaardbiografie. Van een standaardbiografie is namelijk sprake als de levensloop bepaald wordt door religie, sekse en sociaal milieu. Er is één gedragspatroon, in dit geval gebaseerd op de Bijbel, en ook normen en waarden moeten hierbinnen passen (Ravesloot, 1997). José Baars-Blom (2006, p. 88-98) toonde aan, dat niet alleen religie, maar ook sekse de levensloop van jongeren in de reformatorische gezindte tot op zekere hoogte bepaald. Allereerst geloven reformatorische mensen dat seksualiteit voor twee personen (man met vrouw) bedoeld is, en dat dit binnen het huwelijk hoort. Daarna komen de

kinderen. Verder is er ook de opvatting over de rol van de mannen en vrouwen. Mannen zorgen voor kostwinning, en vrouwen voor de kinderen. Dit bepaalt voor een deel de keuze van jongeren voor onderwijs, en heeft invloed op hun levensloop. Wel geeft José Baars-Blom (2006, p. 99-102, 126-131) aan, dat ook in de reformatorische gezindte een verschuiving plaats vindt. Jongeren maken meer en meer zelf hun keuze. De standaardbiografie staat bij sommige jongeren op 'losse schroeven'.

De enquêteresultaten geven ons inzicht in de keuzes van jongeren. Op de stelling: "Ik wil God volgen in wat Hij zegt over seksueel contact" (bijlage 7, figuur 46) gaf 49 procent van de jongens aan dit te willen, tegenover 55 procent van de meisjes. En 13 procent van de jongens wil God niet volgen, tegenover 4 procent van de meisjes. De rest twijfelt of is neutraal. Meisjes lijken God vaker hierin te willen volgen en bleken ook vaker te bidden voor de juiste levenspartner (bijlage 7, figuur 47). Het geloof is voor hen dus zeker van invloed op hun biografie. Wat God zegt, is voor ongeveer de helft van de jongeren zeker belangrijk, en voor het grootste gedeelte van de overige jongeren een beetje belangrijk. Ook bij de hen is het dus van invloed, maar zij twijfelen er aan. De laatste groep is er zeker van dat het niet meer belangrijk in hun leven is.

3.3.2 Uiterlijke kenmerken

Niet alleen de levensloop, maar ook andere levensterreinen worden door reformatorische mensen, zoveel mogelijk getoetst aan de Bijbel. Zo geeft de Bijbel richtlijnen voor de kleding die men behoort te dragen. Het Driestar College interpreteert dat op de volgende manier (Driestar College, 2010, p. 29, 30):

- Jongens dragen geen oorbel, en hebben geen lang haar
- Meisjes dragen geen lange broek
- De rok lengte is op de knie, en niet hoger
- Jongens dragen een lange broek
- Meisjes en jongens dragen geen piercings
- Opdrukken op kleding mogen niet in strijd zijn met de bijbel
- Vakantie- of sportkleding is niet toegestaan

José Baars-Blom (2006, p. 75-80) gaf daarnaast ook een beschrijving van kledingstijlen. Ze noemde de, al genoemde, College Style. Daarnaast zijn er tegenwoordig veelvuldig de korte spijkerrokjes te zien, 'met ter decoratie de riemen'. Ook zijn er jongeren die er niet opvallend bijlopen, en als laatste ook de zwarte gothic stijl. Deze jongeren leken José Baars-Blom wat apart te staan van de anderen. Zoals we eerder al zagen, houdt het Driestar College rekening met de verleidingen in de wereld. Dat is dan ook de reden van de regels op kleding. De school wil hiermee de jongeren helpen om niet in de zonde van begeerte⁷ te vallen. Uiteindelijk is deze regel er dus ook op gericht om God de eer te geven, ook in gedachten en daden van de jongeren.

3.3.3 Leefstijl

Uit een onderzoek van de GGD (2009, p. 22-25) op het Driestar College bleek dat allerlei media de meest populaire tijdsbesteding van jongeren is en dat het verschil tussen de leerlingen van het Driestar College en de referentiegroep niet heel groot was. Muziek luisteren, huiswerk maken, TV/DVD kijken, bellen en smsen, surfen op internet en emailen en chatten scoren het hoogst in beide groepen. Jongeren maken hier dus veelvuldig gebruik van en daarmee kunnen we constateren dat beeldvorming vanuit de media onder reformatorische jongeren sterk aanwezig is. Ook uit de enquête bleek dat jongeren zich bezig houden met de media. Het bekijken van videoclipjes blijkt te gebeuren door rond de 75 procent van de jongeren, waarvan 34 procent deze vaak bekijkt (Bijlage 7, figuur 25). Modebladen als Fancy en Glossy worden door 33 procent van de meisjes en 88 procent van de jongens nooit gelezen. Meisjes scoren hierin dus hoger (Bijlage 7, figuur 24). Niet alle ouders staan

⁷ Hiermee bedoelen zij, dat ze willen voorkomen dat jongeren geprikkeld kunnen worden door het zien van blote buiken, lage decolletés en korte rokjes.

een televisie in huis toe, en ook het computergebruik wordt soms aan banden gelegd. Maar jongeren gaan dan naar vrienden toe, en maken zo alsnog met alle media kennis.

“Niet allemaal thuis hebben ze tv. Maar dan kijk je wel bij vrienden. En ouders: oh ga je naar iemand van de kerk? Oh dat is prima.” (Bijlage 1, fragment 1.50).

“Of op je telefoontje. En dan wordt er ook echt van alles gekeken.” (Bijlage 1, fragment 1.51).

Als we kijken naar het uitgaan onder de jongeren is er wel een duidelijk verschil te bemerken met de referentiegroep⁸. De jongeren van het Driestar College gaan vooral naar musea, de film, café en snackbar en naar activiteiten van de kerk. Laatstgenoemde scoort het hoogst (81 procent tegenover 40 procent). Drankgebruik en het roken van leerlingen is ook ongeveer gelijk aan de referentiegroep. De houding van ouders naar drinken toe, is ook gelijk aan de referentiegroep. Drugsgebruik is wel minder op het Driestar College; 5 - 10 procent van de leerlingen heeft wel eens hasj gebruikt in vergelijking met 4 - 20 procent binnen de referentiegroep (GGD, 2009, p. 30-34).

3.3.4 Vrienden

Zoals we in hoofdstuk 2 hebben beschreven heeft elke adolescent de taak om los te komen van hun ouders en zich te hechten aan leeftijdsgenootjes. Zij gaan vriendengroepen vormen. Hierin onderscheiden zich informele en formele groepen. In informele groepen zijn er weinig regels en er is geen programma. Jongeren gaan met elkaar om, omdat ze elkaar mogen. Ze zijn emotioneel betrokken op elkaar. Daarnaast zijn er ook de formele groepen. Dit zijn groepen waar wel regels gelden, en er ook een vast programma is. Groepen jongeren zijn socialiserend onder elkaar (Kohnstam, 2009, p. 193, 194). Voor ons onderzoek is vooral de klas van belang. De klas is een plek waar jongeren gedwongen met elkaar om gaan, en zij elkaar niet uitgekozen hebben. In de klas zijn dan ook verschillende subgroepen terug te zien. Jongeren kiezen hier niet zelf voor, maar vallen gewoonweg binnen de groep, vooral in de ogen van anderen. Het geeft de jongere het gevoel ergens bij te horen en het biedt de jongere een groep, om zich mee te vergelijken. In de ogen van de buitenwereld kan de reformatorische jongerencultuur één subgroep zijn, maar dit is niet het geval. Ook José Baars-Blom (2006, p. 75-80) heeft dit geconstateerd. Zij zag vooral in kledingstijl verschillen. Een subcultuur kan zich onderscheiden door kleding, maar ook door muziek. Het is belangrijk om écht bij zo'n cultuur te horen, en niet alleen je uiterlijk aan te passen. Hier prikken jongeren snel doorheen, en de 'wannabe' (Kohnstam, 2009, p. 201) wordt niet geaccepteerd. Jongeren van reformatorische scholen behoren meestal niet tot groepen als emo's en gabbers. Wanneer jongeren zich specifiek binden aan een groep, is deze meestal verbonden met een organisatie binnen de traditie waarbinnen zij opgroeien, zoals de jeugdgroep van de kerk (Muyntck, 2004, p. 8). We zullen verschillende groepen binnen de reformatorische gezindte uitwerken in de volgende alinea.

Jongeren in de middelbare schoolleeftijd vormen een eigen leeftijdsgroep, die zich duidelijk onderscheidt van andere leeftijdsgroepen. Bij het benoemen van deze subgroepen binnen de reformatorisch gezindte is er het gevaar van etikettering, maar dat is niet onze bedoeling. We kiezen echter ervoor ze te benoemen, omdat het een handreiking kan bieden de doelgroep beter te kunnen doorgronden. De eerste groep, is een groep die steeds kleiner lijkt te worden, namelijk de groep die de lijnen van het verleden wil doorzetten. Zij willen de tradities qua kledingdracht, gedrag en omgang met de cultuur in stand houden. Ze gaan trouw naar de kerk en blijven kritisch ten opzichte van modernere gedachten en ideeën. Ze voeren weinig gesprek met mensen van de buitenwereld. Deze groep wordt door drs. Muyntck (2004) de 'traditionele refo's' genoemd. De tweede groep lijkt in veel opzichten op de eerste groep, maar heeft een kritischer houding, die ze meer open doet staan voor opvattingen buiten de eigen kerk. Deze groep noemt de auteur 'reformerende refo's'. De derde groep zijn de 'evangelische refo's', zij nemen afstand van de belijdenisgeschriften en het gaan hen

⁸ Het GGD heeft hun onderzoeksresultaten namelijk vergeleken met jongeren uit heel Nederland, de zogenoemde referentiegroep.

vooral om de Bijbel. De theologische wortels spelen een minder grote rol. De vierde groep wordt ook wel 'tweeslachtige refo's' genoemd. Zij geven aan een poosje te willen genieten van hun leven en pas wanneer zij ouder worden, willen zij een trouwe kerkganger zijn. De vijfde groep bestaat uit jongeren, die veel nadenken over de zin van het leven. Hun vragen worden steeds kritischer en uiteindelijk kiezen zij ervoor de waarden van de gereformeerde gezindte los te laten. Deze groep wordt ook wel de 'existentialistische refo's' genoemd door drs. Muynck. De laatste groep is het minst grijpbaar en worden de 'schijn-bedriegt refo's' genoemd. Hiermee worden jongeren bedoeld die al op jonge leeftijd het geloof hebben laten varen, maar dit niet aan anderen laten weten. Ze kunnen zich in alle bovengenoemde groepen schuilhouden (Muynck, 2004, p. 54-57). De manier waarop een jongere in het geloof staat, heeft invloed op hun seksualiteitsbeleving. Een 'tweeslachtige refo' heeft mogelijk een vrijere seksuele norm, waardoor zijn of haar gedrag grensoverschrijdend is in de ogen van 'traditionele refo's'. In paragraaf 3.3.5 komen we terug op de invloed van het geloof op seksualiteitsbeleving, en op de resultaten van de enquête hierover.

Jongeren hebben veel invloed op elkaar. Naast de invloed van reformatorische jongeren op elkaar onderling, is er ook de invloed van de wereld om hen heen. Dit bleek uit het interview met twee leraren van het Driestar College. Zij gaven aan dat jongeren de uitdagende wereld om hen heen zien, en daarin mee gaan. Deze invloed wordt nog vergroot, als veel reformatorische jongeren zich laten beïnvloeden. Daarnaast gaven de leraren ook het volgende aan:

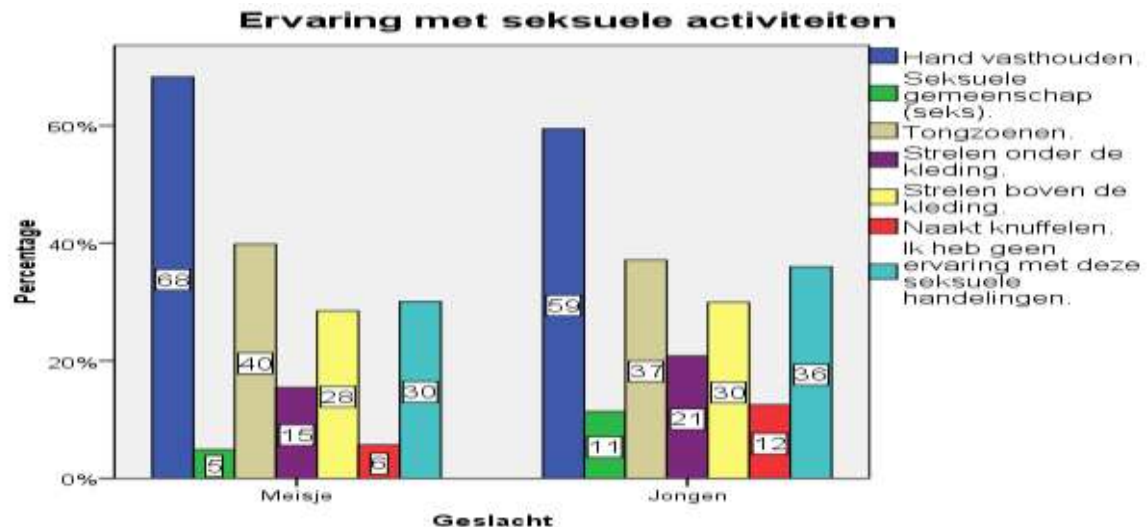
“En als jij niet gezoend heb op een bepaalde leeftijd, is dat natuurlijk ook wel heel vervelend. Ja, dan loop je soort achter. Maar weer, je moet gewoon mee kunnen doen met de groep. Erbij horen.” (Bijlage 1, Fragment 1.25).

Jongeren willen meekomen met de grote groep en niet buiten de boot vallen. Dit speelt ook in seksualiteit, zoals we onder andere in de volgende paragraaf zullen zien.

3.3.5 Seksualiteit onder jongeren

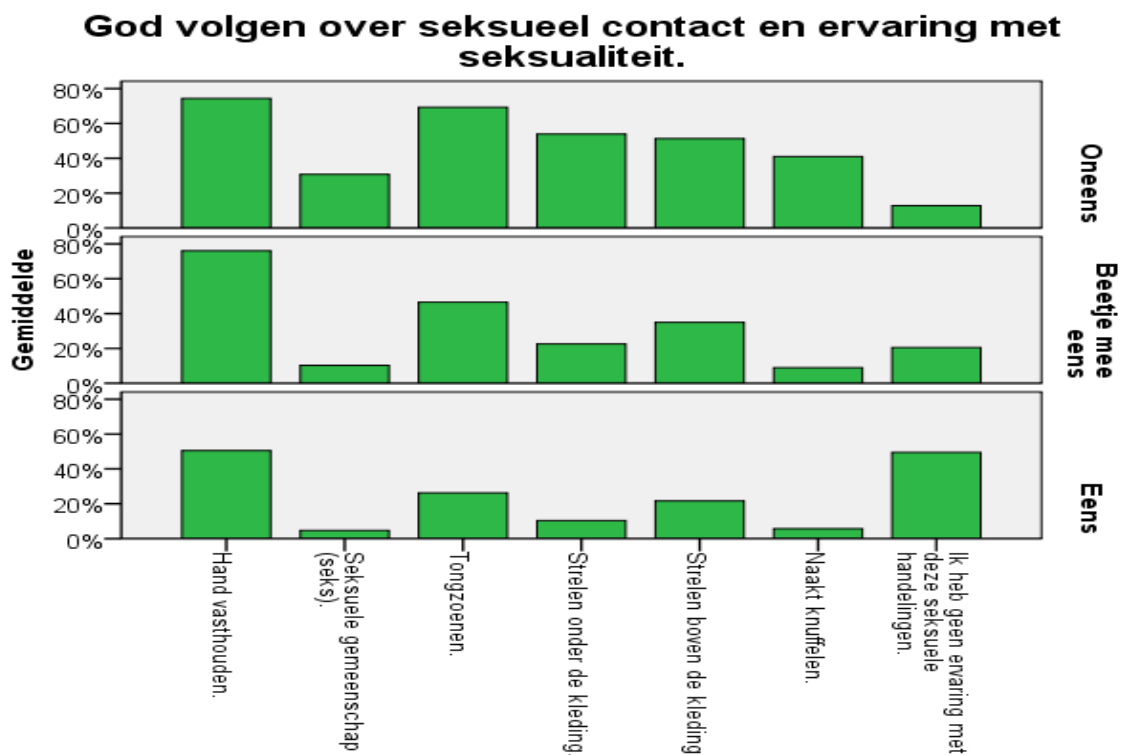
Leeftijdsgenoten op school houden elkaar een spiegel voor. Hun zelfbeeld kan erdoor beïnvloed worden, wanneer zij zien dat het 'klopt' of 'niet klopt' in vergelijking met de anderen. Ook proberen zij hun ideeën en gedrag uit als jongeren onder elkaar. Zij leren hierdoor wat er wel of niet geaccepteerd wordt. Vooral in de vroege adolescentie kijken jongeren naar elkaar, en baseren zij daarop hun zelfbeeld. Omdat de buitenkant echter minder zegt over het gevoel, kan dit beeld ver naast de werkelijkheid zitten (Kohnstam, 2009, p. 204). Van belang voor ons onderzoek is welke spiegel jongeren elkaar voorhouden in seksueel gedrag en gedachten daarover, en hoe dit jongeren beïnvloedt in hun gedrag en beeldvorming en mogelijk ook seksuele zelfbeeld. Seksualiteit is namelijk een belangrijk deel van het leven van jongeren. Binnen een groep experimenteren ze hiermee (PB Works, 2006). In onze enquête hebben we jongeren gevraagd in hoeverre zij over seksualiteit spreken met elkaar. Het bleek dat de helft van de jongeren niet over seksualiteit spreekt met elkaar. Verder scoort elk onderwerp op zijn hoogst 28 procent (Bijlage 7, figuur 19). Het grootste deel van de jongeren gaat dus af op gedrag en niet op de gedachten en de beleving daarover. Dit kan verkeerde beelden geven, omdat beleving en gedrag van elkaar kan verschillen.

Hoe de seksualiteit leeft, is ook al onderzocht door de GGD. Het onderzoek van de GGD (2009, p. 34) op het Driestar College wijst uit dat 4 tot 12 procent van de jongeren seksuele gemeenschap heeft gehad. Dit is minder dan de referentiegroep.

Figuur 2: Kruis aan of jij ervaring hebt met de volgende seksuele handelingen.

Onze enquête toont soortgelijke cijfers aan. 5 procent van de meisjes en 11 procent van de jongens heeft ervaring met seksuele gemeenschap. Zo'n 33 procent van de jongeren geeft aan geen ervaring te hebben met het hand vasthouden tot seksuele gemeenschap. In vergelijking met de meisjes zijn er meer jongens, die geen ervaring hebben met seksuele handelingen. Van de groep jongens, die wel ervaring heeft, scoren er meer op vergaande seksuele handelingen, als seksuele gemeenschap en naakt knuffelen. Het lijkt erop dat jongens, wanneer zij ervaring hebben, verder gaan dan meisjes. De meisjes, die wel ervaring hebben, scoren meer op hand vasthouden en tongzoenen.

Figuur 3: Ik wil God volgen in wat Hij zegt over seksualiteit, en de ervaring met seksualiteit.

Als laatste hebben we ook gekeken naar de invloed van geloof op de ervaring met seksueel contact. Hiervoor combineerden we de gegevens van de stelling: "Ik wil God volgen in wat Hij zegt over

seksueel contact in de Bijbel” met de vraag naar de ervaring van de jongeren (figuur 3). Uit de gegevens kunnen we de conclusie trekken, dat jongeren, die God willen volgen, minder ervaring hebben met seksuele handelingen. We zien in het figuur dat de twijfelende jongeren ook al hoger scoren. Het hebben van ervaring met seksuele handelingen neemt toe, naarmate het volgen van God minder belangrijk wordt. Het is mogelijk, dat jongeren die het geloof los willen laten ook qua seksualiteit de hun geleerde waarden en normen achterlaten.

In de Terdege (Vries, 2010), een gezinsblad uit de reformatorische gezindte, werd ook geschreven over de seksuele moraal onder jongeren. Laurens Kroon, directeur van de Jeugdbond, sprak daarin zijn bezorgdheid uit over het tongzoenen. ‘Een generatie terug hoorde dat bij een vaste verkering. Nu doen onze jongeren het dan met de een, dan met de ander.’ We zien in figuur 2, dat 38,5 procent van de leerlingen ervaring heeft met tongzoenen. En rond de 20 procent van de leerlingen heeft een relatie, of een relatie gehad. Deze bewering lijkt dus te kloppen. Tongzoenen valt niet altijd binnen een relatie, ook bij de reformatorische jongeren. Ook gaf Kroon aan dat jongeren opgroeien met totaal ander taalgebruik, wat hij bijvoorbeeld terug zag op Hyves. Daar wordt gereageerd op blote foto’s met woorden als ‘lekkere hoer van me’. Dat is voor jongeren een compliment, gaf hij aan. Jongeren verschillen, ook volgens een vertrouwenspersoon, die in dit blad geciteerd wordt, niet van andere jongeren in seksualiteit. Ook de vertrouwenspersonen, die wij spraken in een interview, gaven dit aan:

“Soms heb ik het idee... de remmen gaan gewoon los. Of ze nou op een reformatorische school zitten, of ergens anders.” (Bijlage 1, fragment 1.29).

Er lijken verschillen te bestaan in meningen over seksualiteit onder jongeren. Er is minder ervaring dan de gemiddelde jongere, blijkt uit de enquête. Maar tegelijk geven vertrouwenspersonen aan, dat er slechts een topje van de ijsberg wordt geraakt en zien zij weinig verschil meer.

3.3.6 Homoseksualiteit

Om een beeld te vormen van het aantal leerlingen dat twijfelt over zijn geaardheid, of een relatie heeft met iemand van het andere geslacht, hebben we hierover een vraag gesteld in de enquête. In totaal geven drie vmbo leerlingen aan dat zij heel soms gevoelens te hebben voor mensen van hetzelfde geslacht. Drie leerlingen geven aan dat zij vallen op mensen van hetzelfde geslacht. En drie leerlingen geven aan dat zij een relatie hebben met iemand van hetzelfde geslacht, tegenover 372 leerlingen die aangeven alleen op jongeren van het andere geslacht te vallen. Zes leerlingen hebben op deze vraag geen antwoord gegeven (bijlage 7, figuur 37). Op het eerste gezicht lijkt dit aantal laag. Hierbij willen we twee kanttekeningen plaatsen. Ten eerste hebben we in hoofdstuk 2 al gezien, dat de jongeren op de leeftijd van 12 tot 16 jaar meestal nog niet zeker zijn van hun homoseksuele gevoelens. Ten tweede zullen jongeren, als gevolg van de onveilige sfeer op school, deze vraag mogelijk niet eerlijk invullen. In de volgende alinea’s komt dit verder aan de orde.

Over de acceptatie van homoseksualiteit is in 2009 een grootschalig onderzoek geweest, waar 7000 orthodox-protestanten aan hebben meegewerkt. De Binnenlandredactie van het Reformatorisch Dagblad heeft naar aanleiding van dit onderzoek, een artikel geplaatst waar onder andere het volgende in te lezen is:

“De toename in de acceptatie van homoseksuele gevoelens betekent niet dat deze bevolkingsgroep, die ongeveer 300.000 mensen telt, homoseksualiteit als zodanig accepteert. De 26 procent die zegt homoseksuele gevoelens meer dan vroeger te accepteren, zegt tegelijk moeite te hebben met ‘de homoseksuele praxis’. Slechts 4 procent van alle ondervraagden accepteert homoseksualiteit volledig, blijkt uit het onderzoek.” (Reformatorisch Dagblad, 29 oktober 2009).

In de enquête voor de vmbo leerlingen op het Driestar College hebben we aan de hand van een aantal stellingen geprobeerd een beeld te vormen van de sfeer binnen het Driestar College omtrent het onderwerp homoseksualiteit. Meer dan de helft van de leerlingen geeft aan dat er op het Driestar College onaardige opmerkingen worden gemaakt over homo's. Maar 14 procent van de leerlingen geeft aan dat er geen onaardige opmerkingen worden gemaakt over homo's. Zij zijn met hun mening zeer in de minderheid. De sfeer op school blijkt dus niet heel veilig te zijn, voor jongeren met homoseksuele gevoelens, laat staan voor praktiserende homo's.

Op de stelling: "Iemand mag wel homo zijn, maar het niet in praktijk brengen", geeft 40 procent van de vmbo leerlingen van het Driestar College aan het hiermee eens te zijn. Van de leerlingen geeft 35 procent aan dat zij de mening hebben dat homoseksualiteit een ziekte is en geeft 20 procent aan het hier een beetje mee eens te zijn. Dit betekent dat het grootste deel van de ondervraagde leerlingen van mening zijn dat het te genezen of af te leren is, tegenover 45 procent die vindt dat het geen ziekte is (bijlage 7, figuur 38). Op de stelling "Wat je voelt is oké, dus als je als jongeren op het andere geslacht valt, is dat prima." geeft meer dan de helft van de leerlingen aan het hier niet mee eens te zijn (bijlage 7, figuur 41). Vanuit het onderzoek, waar 7000 orthodox-protestanten hebben meegedaan, concludeert men dat er onder reformatorische mensen meer openheid is over homo's, maar dat er nauwelijks van acceptatie sprake is. Dit kunnen we bevestigen aan de hand van de stellingen waar de leerlingen hun mening op konden geven. We kunnen concluderen dat de meningen van de leerlingen over homoseksualiteit verdeeld zijn, maar dat het overgrote deel van de leerlingen homoseksualiteit niet accepteert. Dus naast de grote kans te maken hebben met emotionele problemen door de homoseksuele gevoelens, kunnen we concluderen dat jongeren met homoseksuele gevoelens, die opgroeien binnen een reformatorische cultuur, het extra zwaar hebben. Ten eerste doordat zij door hun ouders en de reformatorische gemeenschap kunnen worden afgewezen als men het weet. Ten tweede is er vaak ook een innerlijke strijd als zij door hun geloof zelf ook eigenlijk overtuigd zijn van de slechtheid van hun seksuele gevoelens en het tegelijkertijd als een onvervreemdbaar deel van hun zelfgevoel ervaren. Hun schuldgevoel en schaamte kunnen dan groot zijn (Kohnstam, 2009 p. 30).

3.3.7 Psychosociaal welbevinden

In hoofdstuk 2 is al naar voren gekomen hoe de seksuele ontwikkeling te maken heeft met psychosociale ontwikkeling, en kregen we vooral algemene informatie. Over reformatorische jongeren en hun welbevinden is niet veel bekend in de literatuur. Daarom hebben wij ook daarover enkele vragen gesteld in de enquête, die we hier willen verwerken. Allereerst hebben we vragen gesteld over het uiterlijk en innerlijk zelfbeeld. In bijlage 7 hebben we de resultaten uitgebreid verwerkt. Voor dit onderdeel zijn vooral figuur 2 t/m 8 van belang. De eerste vier gelden voor het uiterlijk zelfbeeld, en de laatste drie voor het innerlijk. De meeste jongeren geven aan tevreden of redelijk tevreden te zijn over hun uiterlijk. Een klein deel geeft aan zichzelf niet mooi te vinden. De meisjes scoren over het algemeen lager dan de jongens. Zij zijn minder tevreden over hun uiterlijk. En jongens en meisjes zijn wat onzeker over het oordeel van het andere geslacht. Zij durven minder zeker te zeggen, dat anderen hen ook mooi zullen vinden. Als we kijken naar het innerlijk zelfbeeld valt ook weer op dat meisjes eerder 'een beetje mee eens' invullen, en daarmee neutraal of twijfelend reageren. Jongens scoren vaker op 'eens'. De tevredenheid over zichzelf is 26 procent hoger bij de jongens, en het aantal jongens dat aangegeven heeft dat meisjes hen mogen om wie ze zijn is ook 25 procent hoger. We kunnen over het algemeen stellen dat jongeren van het vmbo op het Driestar College redelijk tevreden over zichzelf zijn. Daarbij trekken we de conclusie dat meisjes minder tevreden zijn over uiterlijk en innerlijk dan jongens.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heeft u meer kunnen lezen over reformatorische vmbo jongeren. We zagen dat zij vanuit hun achtergrond een reformatorische levenswijze meekrijgen, ook op het gebied van

seksualiteit. Zij leven in een aparte cultuur binnen Nederland. Ze groeien erin op, en zullen het gedachtegoed levenslang in zich meedragen, ook al maken ze zich er los van. Van kerk, school en gezin krijgen de jongeren duidelijk grenzen mee. Dit kan jongeren helpen in het ontwikkelen van hun identiteit. Tegelijk zien we ook dat jongeren veel invloeden van buitenaf meekrijgen, die zij meenemen. De reformatorische (jeugdcultuur) is dan ook voortdurend in beweging. Jongeren proberen hun weg te vinden in alle overtuigingen en gedrag. We zagen dat er veel verschil bestaat tussen de verschillende jongeren. Daarnaast kunnen we ook veel meningen over seksualiteit herkennen. Jongeren gaan mee met de geloofsovertuiging en gebruiken uit hun cultuur, of lijken er een andere weg in te zoeken en andere overtuigingen te hebben, ook op het gebied van seksualiteit. Deze cultuur kan daarmee voor jongeren ook een belemmering zijn, in het ontwikkelen van hun identiteit. De duidelijke grenzen maken het voor jongeren moeilijk om te experimenteren, zeker omdat er sprake is van sociale druk. Ervaring met seksualiteit loopt binnen de grote groep jongeren ook veel uit elkaar. Er is een groep jongeren, die wel duidelijk experimenteert, terwijl anderen er nog weinig mee bezig lijken te zijn. Ook zien we dat er jongeren zijn, die duidelijk weten wat God van hen vraagt, maar hier niet naar leven. We zien incongruentie in denken en de manier waarop zij hun leven daadwerkelijk inrichten. Als laatste zagen we dat jongeren over het algemeen redelijk tevreden zijn met zichzelf, al lijken meisjes wel minder tevreden.

Literatuurlijst

Boeken

- Baars-Blom, José M. (2006). *De onschuld voorbij... Over reformatorische cultuur en wereldbestormende meisjes*. Kampen: Uitgeverij Kampen.
- Belder, ds. J (2000). *Een gave apart. Hoe seksualiteit een plaats krijgt in je leven*. Heerenveen: Uitgeverij Groen.
- Bijbel. Statenvertaling.
- Driestar College (2010). *Schoolgids 09/10 Gouda*. Gouda: Driestar College.
- Felten, H., Janssens, K., Brants, L. (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar de beleving van jongeren*. Utrecht: Movisie.
- Kohnstam, Rita (2009, 3e druk). *Kleine ontwikkelingspsychologie III, de puberjaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Laan, K. van der (2008). *Huwelijk en gezin*. Gouda: Driestar educatief.
- Ravesloot, Janita (1997). *Seksualiteit in de jeugdfase vroeger en nu: ouders en jongeren aan het woord*. Amsterdam: Uitgeverij Het Spinhuis.
- Trobisch, Walter en Ingrid (1988). *Mijn hart blijft onbevredigd. Een intieme briefwisseling*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Vries, H. de (2010). *Alles moet kunnen*. Terdege, 2010 (20 januari), 8 – 14.
- Vogelaar, D., Bregman, C. (1983). *Mens- en kindbeeld in bijbels-reformatorische zin*. Bijdrage tot de bezinning op het mens- en kindbeeld ten dienste van de schoolwerkplanontwikkeling op de reformatorische school. Houten: Hertog b.v.
- Zwanepool, dr. K. (2004). *Belijdenisgeschriften voor de Protestantse Kerk in Nederland*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.

Internet

- Brons - van der Wekken (2009, 6 februari). *Lok driftkikker 'Seksualiteit' niet uit de tent*. Geraadpleegd op 24 februari 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1390164/Lok+driftkikker+Seksualiteit+niet+uit+de+tent.html>.
- Gereformeerde gemeente Spijkenisse (z.d.). *Dooptformulier*. Geraadpleegd op 3 maart 2010, van http://www.gergemspiijkenisse.nl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=33.
- Gilde Samenspraak (z.d.). *Over cultuurverschillen. Samen spreken, samen leven*. Geraadpleegd op 19 mei 2010, van <http://www.gilde-samenspraak.nl/sitebuilder/index.asp?nodeid=235>.
- GGD (2009). *Schoolgezondheidsprofiel. Driestar College, locatie Gouda*. Geraadpleegd op 9 maart 2010, van <http://www.driestarcollege.nl/Media/download/5565/Gezondheidsprofiel%20GGD%20Gouda.PDF>.
- Jochemsen, H. (2005). *Seksualiteit in Nederland en binnen de gereformeerde gezindte sinds de seksuele revolutie*. Geraadpleegd op 25 februari 2010, van <http://lindeboom.wis-startplein.nl/Media/download/7513/Seksualiteit%20in%20Nederland%20en%20binnen%20de%20gereformeerde%20gezindte%20sinds%20de%20seksuele%20revolutie.pdf>.
- PB Works (2006). *Kenmerken en functies van jeugdculturen*. Geraadpleegd op 9 maart 2010, van <http://jeugdcultuur.pbworks.com/Kenmerken-en-functies-van-Jeugdculturen>.
- *Reformatorisch Dagblad* (2008). *RefoAnders verwerpt homoseksuele relatie*. Geraadpleegd op 25 februari 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1338305/RefoAnders+verwerpt+homoseksuele+relatie.html>.
- *Reformatorisch Dagblad* (2010, 1 februari). *Herken momenten van verleiding*. Geraadpleegd op 25 februari 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1459835/Herken+momenten+van+verleiding.html>.

- *Reformatrisch dagblad* (z.d.). Als nieuws je hart nog raakt. Geraadpleegd op 31 maart 2010, van http://www.erdeemediagroep.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=76.
- *Reformatrisch Dagblad* (2007, 15 november). *Refojongere: burger van twee werelden*. Geraadpleegd op 1 maart 2008, van <http://www.refdag.nl/artikel/1322744/Refojongere+burger+van+twee+werelden.html>.
- *Reformatrisch Dagblad* (2009, 2 september). *Schriftgezag staat onder druk*. Geraadpleegd op 1 maart 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1429752/Schriftgezag+staat+onder+druk.html>.
- *Reformatrisch Dagblad*, (29 oktober 2009). *Refo blijft homoseksueel gedrag afwijzen*. Geraadpleegd op 2 maart, 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1442078/Refo+blijft+homoseksueel+gedrag+afwijzen%0D%0A+.html>
- Zwaag, K. van der (2010). *Verlies identiteit ondermijnt gezindte*. Geraadpleegd op 18 februari 2010, van <http://www.refdag.nl/artikel/1463402/Verlies+identiteit+ondermijnt+gezindte.html>.

Audiovisuele bron

- Quartel, M. (Regie). (2007, 24 december). *Velen zijn geroepen*. NCRV [TV-uitzending]. Hilversum: NCRV.

4. Seksuele voorlichting

In dit hoofdstuk kunt u eerst lezen welke seksuele voorlichting de media en maatschappij bewust en onbewust geven aan de jongeren. Vervolgens welke seksuele voorlichting de jongeren van het Driestar College en de kerk krijgen en als laatste welke seksuele voorlichting ouders aan hun kind(eren) geven.

4.1 Maatschappij en media

In hoofdstuk 3 hebben we al gezien dat reformatorische jongeren veel met de verschillende media in aanraking komen, en dat zij hieraan veel tijd besteden. Omdat ook de media (en daarmee een deel van de maatschappij) een visie meegeven aan de jongeren, is het goed te bekijken wat de media laat zien, en wat jongeren hiervan meenemen in hun seksuele ontwikkeling. We willen achtereenvolgens trends in de maatschappij beschrijven en beeldvorming vanuit de media uiteen zetten. Daarna kijken we naar de reacties daarop vanuit regering, hulpverlening en anderen.

4.1.1 Trends in de maatschappij

In vergelijking met de vorige generatie is er nu veel openheid over seksualiteit. Er verschijnen veel boeken over dit onderwerp voor jongeren, en ook ouders kunnen daardoor lezen over seksuele voorlichting. Over het algemeen zijn er een aantal ontwikkelingen te beschrijven, waardoor er in ons land een vrijere seksuele moraal is ontstaan. Als eerste is na 1850 de keuze van de huwelijkspartner een zaak van de kinderen geworden en niet meer van de ouders. Het gevoel kreeg meer de overhand en liefde werd belangrijker in een relatie. Rond 1960 was er de tweede seksuele revolutie, waarin seksuele gemeenschap binnen het huwelijk op losse schroeven kwam te staan. Allerlei vormen van samengaan werden uitgetoet. Daarnaast kwam er ook meer plaats voor de vrouw en haar gevoelens. Aan het begin van de 21e eeuw begon seksualiteit steeds meer op zichzelf te staan. Seksualiteit is om van te genieten en hoefde dus niet binnen een liefdesrelatie te vallen. Er kwam een grote plaats voor seksualiteit, het werd meer een los onderdeel in het leven van mensen (Brons- van der Wekken, 2009, p. 90-98). In onze hedendaagse maatschappij is seks ook makkelijker bereikbaar. Het is duidelijker en nadrukkelijker aanwezig in de media. Met een muisklik kunnen ook jongeren allerlei erotische websites bezoeken. Dat het zo makkelijk is geworden zien we ook in de enquête terug, die we de vmbo leerlingen van het Driestar College hebben laten invullen. Van de jongens geeft 33 procent aan soms naar plaatjes en/of beelden van blote mensen te kijken en geeft 11 procent aan dit zelfs vaak te doen. Dit tegenover de bijna 100 procent van de meisjes die aangeven dit nooit te doen (Bijlage 7, figuur 26). Jongerenbladen gaan mee in de nadruk op seksualiteit en besteden veel aandacht aan dit onderwerp (Nikken, 2006). Als laatste is ook qua kleding een nieuwe trend waar te nemen in de maatschappij. De kleding, die gedragen wordt, heeft onder andere te maken met de cultuur. Er zijn in een maatschappij gangbare ideeën over wat aanvaardbaar is en wat hoort (Marwijk, z.d.). In onze maatschappij wordt onthullende kleding steeds meer geaccepteerd. Wie het straatbeeld overziet, vindt veel korte rokjes, strakke broeken en lage décolletés. Nederland is 'de schaamte voorbij' (20 eeuwen Nederland, z.d.). Wat 50 jaar geleden nog ongepast was, wordt nu door velen zelf gedragen. Het lijkt erop dat de taboes, die door de jaren heen de mode beïnvloeden, allemaal verbroken zijn (20 eeuwen Nederland, z.d.). We zullen later zien dat ook hierin een mogelijke link is naar de media. Er is dus meer ruimte gekomen voor seksualiteit en vrije keuze.

4.1.2 Beeldvorming vanuit de media

In de media is, zoals we al zagen, steeds makkelijker en meer seksualiteit te zien, en ook reclamebeelden bijvoorbeeld kunnen seksueel getint zijn. Daarnaast wordt seksualiteit gender- en seksestereotiep neergezet. De media geeft een beeld van seksualiteit, dat niet naar de werkelijkheid is. Er zijn een aantal belangrijke zaken te noemen, als het gaat over beeldvorming. We zien onder

andere dat vrouwen worden neergezet als lustobject, dat schoonheidsidealen niet haalbaar zijn en dat het lichaam van de vrouw commercieel en geseksualiseerd wordt (Plasterk, 2007, p. 61). Daarnaast zijn er nog een aantal kenmerkende beelden te noemen (Nikken, 2006):

- Vrouwen zijn veel vaker naakt te zien dan mannen (4x zo vaak op tv).
- Mannen zijn dominant bij seksueel geladen gedrag, en vrouwen onderdanig.
- Vrouwen gedragen zich vaker uitnodigend of provocerend naar mannen toe.
- Seksuele handelingen zijn niet geplaatst binnen een relatie.
- Personen die aan seks doen zijn vooral jong, slank en succesvol.
- Personen die seks hebben doen dat vaker om het seksuele genot, dan om uiting van liefde.
- Personen die seks hebben, genieten er altijd van.
- Negatieve consequenties van seksueel gedrag worden niet getoond.

Ook de sterke nadruk op een mooi uiterlijk en slanke, sexy dames is een bekend beeld in de media. De foto's van vrouwen en mannen zijn bewerkt, en daardoor onrealistisch. Jongens en meisjes kunnen daardoor niet voldoen aan de eisen (Felten, Janssens en Brands, 2009, p. 1, 2).

Vanuit christelijk oogpunt worden er door Brons- van der Wekken (2006, p. 99,100) nog enkele kenmerken genoemd van beeldvorming. De media houdt de jongeren voor dat het geloof en de Bijbel je beperken in het genieten van seks, en daarnaast dat het niet klopt, als je nog geen seks hebt gehad voor je trouwen.

4.1.3 Geseksualiseerde maatschappij?

Onze maatschappij is geseksualiseerd, is de conclusie van veel mensen. Hulpverleners, opvoeders en politici kijken met groeiende zorg naar alle ontwikkelingen. Minister Klink van Volksgezondheid, Zorg en Welzijn gaf een reactie op het rapport "Seks onder je 25e". Hij vond de conclusies over het veilig vrijen en seksuele dwang wel 'redenen tot zorg', omdat deze 'negatieve gevolgen hebben voor de maatschappij'. Het vraagt volgens hem om preventieve acties (Ross- van Dorp, 2006). Ook bij minister Rouvoet van Jeugd en Gezin leven er zorgen: "Ik maak me grote zorgen over de losgeslagen seksmoraal van de jeugd. Als we daar niet snel iets aan doen, dreigt een hele generatie op te groeien met verknijpte ideeën over seksualiteit."

Aan de andere kant zijn er ook de reacties die hier lijnrecht tegenover staan. Zo heeft Elsevier een artikel geschreven over de seksualisering van Nederland. Zij onderschrijven de ontwikkelingen, maar geven tegelijkertijd aan dat zij niet overtuigd zijn van de negatieve invloed hiervan op de maatschappij. Ze noemen cijfers, die aangeven dat het seksuele geweld niet is toegenomen. Mensen zijn gelukkig in Nederland. Volgens hen is aan de ene kant meer erotiek zichtbaar, maar houden de nieuwe gedragsregels dit in toom en vraagt dat zelfregulering. Allerlei maatregelen van de regering zouden het leven alleen maar minder aangenaam maken (List, 2007). Ook zijn er de reacties van mensen die de vrije seksuele moraal aanhangen. Zij vinden dat seksualiteit is om van te genieten, en dat iedereen er vrij mee om mag gaan.

Het lijkt erop dat er twee kampen zijn in de discussie rondom seksualisering van de maatschappij. 'Men is of preuts en conservatief, of vrijgevochten en liberaal.' (Plasterk, 2007, blz. 61). Toch kunnen we wel stellen, dat er veel vragen zijn over de invloed van bijvoorbeeld seksualiteit in de media op jongeren. Werken clips en beeldvorming vanuit de media seksueel grensoverschrijdend gedrag in de hand? En wanneer er een mogelijk verband is, waar ligt dan de oorzaak? Kijken mensen meer geseksualiseerde beelden omdat zij al interesse hebben, of krijgen zij interesse omdat zij beelden zien? Deze, en nog meer vragen, leven bij velen. Vanuit de politiek zijn er onderzoeken gefinancierd om hierover meer duidelijkheid te krijgen (Nikken, 2006).

4.1.4 Jongeren en hun beeldvorming

In deze paragraaf zullen deze onderzoeken en onze enquête terug komen. We zoomen verder in op de beeldvorming vanuit de media en de maatschappij, en hoe dit het denken en handelen binnen seksualiteit ook compliceert. Een kanttekening, die we vooraf al plaatsen, is dat de onderzoeken gedaan zijn onder jongeren uit allerlei subgroepen. De resultaten zijn dus algemeen, en niet specifiek toegepast op reformatorische jongeren. De resultaten van de enquête onder reformatorische vmbo jongeren gebruiken wij om cijfers specifiek te maken.

Onderzoek naar de invloed van de seksualisering is moeilijk. Toch zijn er al heel wat onderzoeken gedaan. Alle uitkomsten zijn onzeker, en niet volledig te onderbouwen. Er worden voorzichtige conclusies getrokken.

- a) De media kan invloed hebben op de verwachtingen van de jongere. Doordat men in de media altijd van seksueel contact geniet, kan de werkelijkheid tegenvallen. Dit kan een jongere onzeker maken.
- b) De seksualiteit in de media kan jongeren informatie geven, maar aan de andere kant kunnen jongeren de negatieve gevolgen vergeten, omdat deze niet worden getoond.
- c) Verder is wel gebleken uit studies dat het zien van seks op televisie voor een vrijere opvatting zorgt. Onderzoeken laten steeds duidelijker zien dat jongeren wel anders gaan denken door beelden uit de media.
- d) Als laatste wordt niet uitgesloten dat het zien van seksuele beelden jongeren eerder aan kan zetten tot seksueel gedrag (Nikken, 2006).

In de enquête, die we de vmbo leerlingen hebben laten invullen, zien we dit ook terug. We hadden onder andere de vraag gesteld wat jongeren denken dat jongeren van het andere geslacht belangrijk vinden aan het andere geslacht, bijvoorbeeld wat meisjes denken dat jongens belangrijk vinden aan meisjes. De volgende vraag in de enquête was wat de ondervraagden zelf belangrijk vonden aan het andere geslacht. De uitkomst in grafiek van deze vragen kunt u terug vinden in bijlage 7, in figuur 11 en 12. Van de ondervraagde leerlingen denkt ongeveer de helft dat jongeren van het andere geslacht de schoonheid van het andere geslacht belangrijk vinden. Beide geslachten denken van elkaar dus dat zij het uiterlijk belangrijk vinden. Dit komt overeen met het beeld dat de media en maatschappij de jongeren geeft. Daarin speelt schoonheid namelijk een zeer grote rol. In de enquête zien wij, dat jongeren een gelovig persoon juist belangrijker gevonden wordt. We kunnen hieruit concluderen dat de jongeren niet altijd een helder beeld hebben van het andere geslacht. Opvallend is ook dat geen van de meisjes heeft gekozen voor de mogelijkheid 'een jongen die seks wil'. Blijkbaar vinden meisjes seks niet belangrijk, terwijl sommige van hen denken dat jongens dit wel belangrijk vinden. Het gevaar kan zijn dat meisjes zich sneller openstellen voor seksueel contact, terwijl ze dat zelf eigenlijk niet willen. Overigens hebben de meisjes niet altijd een goed beeld van wat jongens belangrijk aan meisjes vinden. Van de meisjes denkt 13 procent dat jongens seks belangrijk vinden. Terwijl in werkelijkheid maar 5 procent van de jongens deze keuzemogelijkheid heeft gekozen. Het is mogelijk dat media bij deze verkeerde beeldvorming een rol speelt. Meisjes zien in de media altijd mooie vrouwen die een jongen scoren door sexy en seksueel grensoverschrijdend gedrag, waardoor meisjes kunnen gaan denken dat jongens seks belangrijk vinden. We kunnen concluderen dat er tussen jongens en meisjes een vertekend beeld bestaat en dat zij mogelijk als gevolg daarvan moeilijk hun grenzen aan kunnen geven.

Ook naar aanleiding van de casussen, die we de leerlingen hebben voorgelegd, kunnen we constateren dat jongens en meisjes niet altijd een juist beeld van het andere geslacht hebben (bijlage 9). We lazen hen een casus voor, waarin een jongen de hand van een meisje pakte en stelden hen hierbij de vraag wat zij daarbij dachten of voelden. De reacties van meisjes waren vooral dat zij dit fijn vonden en dat het wel iets moest betekenen, terwijl jongens aangaven dat ze het ook voor de grap konden doen.

- “Hij pakt toch niet zomaar je hand.” (Meisje, 3^e jaar)

- “Dan zou hij mij ook wel leuk vinden.” (Meisje, 4^e jaar)
- “Dan denk ik: Waarom zou hij dat doen?” (Meisje, 4^e jaar)
- “Dan vind je het leuk dat je samen bent.” *Heeft het grote betekenis voor jou?* “Nee.” (Jongen, 3^e jaar)
- “Bij mij is het dan toch wel een iets vastere relatie.” (Jongen, 3^e jaar)
- “Gewoon voor de gein hand in hand lopen.” *Hoeveel betekenis heeft het dan voor jou?* “Niets.” (Jongen, 3^e jaar)
- “Of als ze problemen hebben.” (Jongen, 3^e jaar)

Naast de onderzoeken, waarvan we in de bovenstaande alinea de voorzichtige conclusies hebben genoemd, is er een onderzoek gedaan door Movisie die we in de in deze alinea verder uitwerken. Allereerst is er de invloed van de gladde, slanke en getailleerde vrouwen op televisie en in modebladen op meisjes. Meisjes weten dat zij dit ideaal niet kunnen bereiken, maar spiegelen zich er toch aan. Zij zijn ontevreden over zichzelf en voelen zich hier onzeker over. Dit is een complicerende factor, want: 'een laag zelfbeeld en ontevredenheid over zichzelf is één van de risicofactoren bij grensoverschrijdend seksueel gedrag' (Felten, Janssens en Brands, 2009, p. 62). Tegelijkertijd willen zij dit helemaal niet, maar ervaren zij blijkbaar wel enige druk. Deze druk ligt niet alleen op het lichaam, maar ook op kleding. Meisjes geven in het onderzoek aan, dat zij zich sexier kleden zoals in de media. Zij doen dit uit onzekerheid, omdat zij denken dat jongens dat willen. Ze willen de jongens daarmee verleiden en gebruiken hun lichaam daarvoor. Qua kleding heeft de media wel minder invloed dan de vriendengroepen. Wanneer vrienden de kleding niet dragen, zullen de jongeren dit zelf ook niet doen. Jongens hebben minder last van deze schoonheidsidealen. In de media zien we ook dat het uiterlijk van mannen een minder belangrijke rol speelt. Jongens hebben het idee dat het meisjes meer voor hun innerlijk gaan. Ze hoeven zich dus minder druk te maken over hun uiterlijk. De meisjes zien daarentegen in de media dat schoonheid heel belangrijk is. Mannen omgeven zich met mooie vrouwen, en daardoor krijgen meisjes het idee dat zij ook mooi moeten zijn. Dat ze dan vooral kans maken bij jongens (Felten, Janssens en Brands, 2009, p. 62). De rolverdeling, die de media jongens en meisjes voor ogen stelt, bevestigt wat wij in onze enquête ook al zagen. Verder werd er in het onderzoek ook nog gesproken van de zogenoemde dubbele moraal. Dit houdt in dat jongens, bij veel relaties en contacten, eerder als stoer worden gezien, terwijl meisjes al snel een hoer zijn. Meisjes krijgen eerder een sticker opgeplakt. Zij worden dan niet meer serieus genomen, en soms ook niet meer respectvol behandeld. Zo'n meisje heeft dus nog meer kans op jongens die grensoverschrijdend seksueel gedrag vertonen (Felten, Janssens en Brands, 2009, p. 63).

Als laatste willen we het interview met twee vertrouwenspersonen van het Driestar College noemen. We stelden hen de vraag: “Wat heeft invloed op vmbo leerlingen?” Zij gaven daarop het volgende antwoord.

“Wat invloed heeft op de jongere is alles wat er in de wereld is. De televisie, de media, de tijdschriften.” (Bijlage 1, fragment 1.45b).

“Hyves, videoclip. Allemaal. Dat heeft allemaal invloed op hoe de kinderen eruit zien. En wat ze denken dat kan en mag. Jongeren kunnen nog helemaal niet nog bedenken dat, dat soort dingen nog wel eens slecht zouden kunnen zijn.” (Bijlage 1, fragment 1.47).

Zij zijn dus van mening dat de media invloed heeft op de jongeren en dat de jongeren dit niet door hebben. Onderzoeken geven aan dat er linken zijn tussen media en beeldvorming, maar zijn voorzichtig in het noemen van oorzaak en gevolg. Ook in onze enquête zien we de beeldvorming vanuit de media terug, maar ook wij kunnen niet aangeven hoe oorzaak en gevolg samenhangen.

4.2 Voorlichting door het Driestar College en de kerk

We lichten u in deze paragraaf in over de seksuele voorlichting die de kerk en het Driestar College de jongere geven, welke visie zij daarin hebben en welke normen en waarden zij de jongeren over willen dragen. Dit is belangrijk om uiteindelijk te ontdekken waar ons advies voor de leerlijn weerbaarheid, dat het Driestar College aan het ontwikkelen is, op aansluit. Daarnaast geven we, naar aanleiding van de enquête die we op het Driestar College onder de vmbo leerlingen hebben afgenomen, in deze paragraaf weer waar de leerlingen qua seksuele voorlichting vanuit school tevreden over zijn en waar ze graag meer over willen weten.

4.2.1 Visie

In hoofdstuk drie heeft u kunnen lezen welke visie de reformatorische geloofsleer op seksualiteit heeft. We hebben deze hieronder samengevat, zodat u voor ogen krijgt welke normen en waarden de adolescent vanuit de kerk en vanuit het Driestar College meekrijgt. Deze hebben namelijk invloed op het beeld dat zij meekrijgen met betrekking tot seksualiteit. We hebben ervoor gekozen het Driestar College en kerk samen in een paragraaf te nemen, omdat de reformatorische gezindte een eenheid vormt van, onder andere, kerk en school (Baars-Blom, 2006, p. 24-25).

De volgende vier punten omvatten de visie van de reformatorische gezindte.

- Seksualiteit is een gave van God en hoort binnen een huwelijk tussen één man en één vrouw.
- Volgens de reformatorische geloofsovertuiging is de seksualiteit aangetast en zou het een lust of drift zijn geworden.
- Allerlei beelden in media, porno en de seksualiserende maatschappij, worden gezien als 'werktuigen van de duivel', om de mensen te verleiden.
- Tegenover de vele blote beelden in de media worden jongens en meisjes geleerd zich netjes te kleden, om zo de ander niet te verleiden tot begeerte, en daarmee tot zonde (Laan, 2008, p. 29-37).

Deze visie draagt het Driestar College ook aan de leerlingen over. De leerlingen moeten zich houden aan de voorgeschreven kledingregels. Daarnaast hebben de docenten, die een voorbeeldfunctie hebben, geen samenlevingscontract en hebben geen relatie met iemand van het andere geslacht. Alle docenten dragen deze visie, wanneer het aan de orde komt, aan de leerlingen over (Bijlage 8).

4.2.2 Seksuele voorlichting

Op het Driestar College wordt er het één en ander aan seksuele voorlichting gedaan. Bij de biologielessen is er een thema gewijd aan seksualiteit, waarbij leerlingen informatie krijgen over de manier waarop hun lichaam werkt. Daarnaast komen binnen de lessen godsdienst en maatschappijleer in klas 3 van het vmbo de onderwerpen huwelijk en seksualiteit aan de orde. Bij maatschappijleer is dit meer in de zin van de man en vrouw verhouding in de maatschappij en de invloed van de media hierop. Op het havo/vwo is er voor de maatschappijleerlessen een onderdeel met de naam 'Huwelijk en Gezin'. Hierbij bestaat een katern, waar de leerlingen en leraren mee werken. Bij de afdeling vmbo wordt dit thema ook besproken, maar niet in de vorm van deze katern. In klas 3 krijgen de vmbo leerlingen workshops aangeboden, waar zij zich voor inschrijven. Voor deze dag worden externe en interne deskundigen uitgenodigd die de leerlingen workshops aanbieden. Er komen onder andere de onderwerpen verkering, loverboys, homoseksualiteit en zelfbevrediging in voor. Voordat de leerlingen deze workshops krijgen aangeboden, wordt er voor de ouders een avond georganiseerd waar zij op de hoogte worden gebracht van de workshops. Daarnaast is er voor de ouders, één keer in de vier jaar dat hun kind op Het Driestar College zit, een voorlichtingsavond over seksualiteit. De ouders krijgen op deze avond allereerst in collegevorm een presentatie. Vervolgens worden ze in kleine groepjes verdeeld en mogen ze met andere ouders en de begeleidende docent hun vragen bespreken (Bijlage 8). Het Driestar College heeft vertrouwenspersonen waar de leerlingen met hun problemen naar toe kunnen. Twee vertrouwenspersonen, die wij geïnterviewd

hebben, geven aan dat leerlingen en vooral jongens niet snel met hun problemen naar hen toestappen (Bijlage 1, fragment 1.16 en 1.19).

“Weet je, we weten ook heel veel niet hè. Want je moet niet denken dat pubers ons dingen, allemaal gaan vertellen. Ik bedoel, we weten soms kleine stukjes.” (Bijlage 1, fragment 1.5).

“Het is niet standaard dat ik allerlei meisjes bij mij krijg die over hun seksuele leven met mij praten.” (Bijlage 1, fragment 1.13).

“Het komt alleen, als ze in de problemen komen. Of als anderen er iets van gehoord hebben en er over gepraat wordt. Dan wil je je hart luchten. Dan wil je zeggen: Ja, eigenlijk kan ik er niets aan doen, want ik werd soort gedwongen. En toch een beetje met een schuldvraag.” (Bijlage 1, fragment 1.14).

In de literatuur komen we vaak tegen dat het geven van seksuele voorlichting de taak van ouders is. Niet dat leerkrachten en derden geen voorlichting kunnen geven, maar zij nemen dan wel een oudertaak op zich. Toch is het ook nodig seksuele voorlichting op school te geven. Er zijn namelijk ouders die zelf geen voorlichting willen of kunnen geven, door bijvoorbeeld persoonlijke belemmeringen. Maar ook voor leerlingen die thuis wel zijn voorgelicht, kan het leerzaam zijn om samen met leeftijdsgenoten en een leerkracht gesprekken te hebben over seksualiteit (Meijs, 2006, p. 361-364). Een ander voordeel van het geven van seksuele voorlichting is volgens Bajema⁹ dat, naarmate jongeren positiever zijn over de seksuele voorlichting op school, zij vaker sociale steun zoeken op school (Bajema, 2001, p. 107). De veronderstelling hierachter is dat er meer openheid van leerlingen zal ontstaan over seksuele ervaringen, wanneer er goede voorlichting aanwezig is op school. Hierdoor wordt ook het zoeken naar sociale steun bevordert.

Wanneer er op school seksuele voorlichting wordt gegeven, is het van belang ouders hiervan op de hoogte te stellen. Het Driestar College heeft hierin de juiste weg ingeslagen, door voordat de workshops aan de leerlingen die in de derde klas zitten wordt gegeven, een voorlichtingsavond voor ouders te organiseren. Goede afstemming tussen school en ouders is belangrijk (Meijs, 2006, p.361-364).

In de enquête hebben we de leerlingen de vraag gesteld wat de inhoud is van de voorlichting, die zij van school krijgen. Bij deze vraag mochten de leerlingen zoveel keuzemogelijkheden kiezen als nodig was (bijlage 7, figuur 21). Hier scoort ‘wat de Bijbel zegt over seksualiteit’ het hoogst. ‘Welke vormen van seksueel contact niet mogen voor het huwelijk’ scoort het laagst onder de leerlingen die voorlichting ontvangen. Om het Driestar College een advies te kunnen geven, hebben we ook gevraagd welke informatie de leerlingen nog missen. Uit figuur 21 lijkt naar voren te komen dat jongeren vooral weinig voorlichting ontvangen over ‘welke vormen van seksueel contact wel mogen voor het huwelijk’, en het ‘grenzen aangeven’. Uit figuur 22 (bijlage 7) blijkt het meest door leerlingen aangegeven, dat ze daar meer van willen weten. Aan de andere kant kunnen we stellen dat meer dan 70 procent van de leerlingen geen voorlichting over de verschillende onderwerpen hoeft te ontvangen, of dat zij tevreden zijn over de voorlichting. Als we kijken naar figuur 23, merken we dat met elk jaar de vraag naar informatie over hoe mooi seksualiteit is, toeneemt. In het tweede jaar zijn er meer leerlingen, die antwoord willen op de vraag welke vormen van seksueel contact niet mogen voor het huwelijk. Naarmate leerlingen ouder worden, willen zij meer weten over de vormen van seksueel contact, die wel mogen voor het huwelijk. Het grenzen aangeven is ook een belangrijk item, al zien we dat het in het vierde jaar afneemt. Hierbij kunnen we opmerken, dat er weinig meisjes in het vierde jaar zitten. Dat heeft invloed op het percentage leerlingen. Meisjes hebben minder de kans om er invloed op uit te oefenen.

⁹ Bajema heeft onderzoek gedaan naar de manier waarop leerlingen omgaan met ongewenst seksueel gedrag.

Ondanks het gegeven dat seksuele voorlichting wordt gezien als een oudertaak, vindt oud-minister Plasterk van Onderwijs dat de bestaande pakketten, in het voortgezet onderwijs, over seksualiteit moeten worden uitgebreid, om op deze manier jongeren te wapenen tegen pornografisch getinte beelden waarmee zij op straat, op tv en op internet in aanraking komen. “Scholen moeten zich in hun seksuele voorlichting niet alleen richten op feitelijke informatie over seksualiteit, maar ook jongeren wapenen tegen beelden uit de media, waarin vrouwen niet zelden als lustobjecten worden neergezet.” Dat schreef minister Plasterk in april 2009 in een brief aan de Tweede Kamer. In de relationele en seksuele vorming zal meer aandacht moeten komen voor, ‘wensen, grenzen en vaardigheden’ (Redactie politiek, 3 april 2009). Vanuit de enquête kunnen we concluderen, dat de jongeren genoeg grenzen krijgen aangeboden. De vertrouwenspersonen van het Driestar College geven ook aan dat dit belangrijk is (Bijlage 1, fragment 1.57 en 1.58). Vaardigheden krijgen aandacht in de workshops. We zien tegelijkertijd dat de wensen minder aandacht krijgen.

4.3 Voorlichting door ouder(s) en opvoeder(s)¹⁰

Als laatste willen we u inlichten over de seksuele voorlichting die ouders geven aan hun kinderen. Het is namelijk van belang deze informatie te hebben, omdat we voor het onderzoek kennis nodig hebben over de oorzaken van het seksueel overschrijdend gedrag dat sommige vmbo leerlingen vertonen. Daarnaast is het voor het advies, dat dit onderzoek oplevert, van belang te onderzoeken welke taak ouders hebben, en welke taak Het Driestar College heeft binnen seksuele voorlichting.

4.3.1 Het jonge kind

Ouders spelen een centrale rol in de opvoeding van hun kind. Zij zijn dan ook de aangewezen personen om hun kinderen te begeleiden in hun seksuele ontwikkeling en vorming (Rutgers Nisso Groep, z.d.). Al op jonge leeftijd speelt seksualiteit een rol in het leven van het kind. In het begin van het leven is het de taak van de ouders om daaraan te voldoen. Daarvoor raken de ouders het lichaampje van het kind aan door te strelen, omhelzen en te knuffelen, want daar houden kinderen van. Ouders doen dit meestal uit zichzelf; zij hebben de natuurlijke behoefte hun kind te liefkozen. Wanneer het kind ouder wordt, voelen de ouders aan dat ze hun genegenheid minder sensueel moeten uiten. ‘In plaats hiervan komen bescheidenere en subtielere tedere gebaren’ (Hayez, 2005, p. 203-207). Sarina Brons (2009, p. 33) geeft in haar boek aan dat seksuele voorlichting al op jonge leeftijd door ouders aan hun kind(eren) moet worden gegeven, want zegt zij:

“De beste tijd om het geweten te vormen is de leeftijd tot 12 jaar. Gedurende die periode willen kinderen meestal nog naar ouders luisteren en zijn ze ontvankelijk voor de mening van ouders. Als het gaat om gewetensvorming rond seksualiteit, is het heel belangrijk dat kinderen al jong gevormd worden. Ze moeten al lang voordat hun seksuele verlangens ontwaken, weten dat God er iets heel moois mee bedoelt.”

Omdat seksualiteit al op jonge leeftijd een rol speelt, moeten ouders al vroeg beginnen met het geven van seksuele voorlichting. Kinderen moeten weten dat ze op een verantwoorde manier om moeten gaan met seksualiteit. Dit houdt in dat kinderen de wensen, grenzen van zichzelf en anderen kennen en accepteren en daarvoor de vaardigheden leren. Hierin moeten ouders hen de weg wijzen. Daarnaast is het belangrijk dat kinderen, voordat ze de puberteit ingaan, van hun ouders hebben gehoord welke veranderingen zullen komen. Op deze wijze weet het kind wat hem of haar te wachten staat (Brons-van der Wekken, 2009, p. 25-37). Voorlichting over de lichamelijke veranderingen hebben lang niet alle jongeren ontvangen, bleek uit onze enquête (bijlage 7, figuur 18). Slechts 34 procent van de jongeren geeft aan, dat zij dit van hun ouders hebben gehoord.

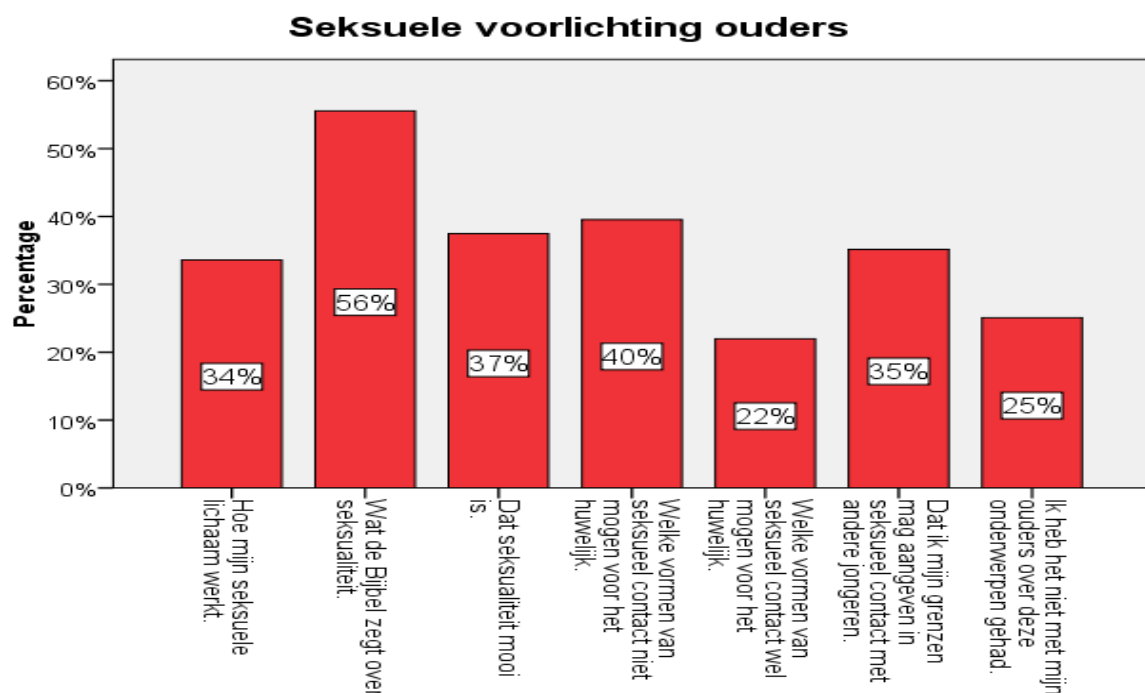
4.3.2 De adolescent

¹⁰ Wij gebruiken voor de rest van deze paragraaf het woord ‘ouders’. Daarbij horen, ouder(s) en opvoeder(s).

Zoals in hoofdstuk twee vermeldt, is de adolescent op zoek naar zijn eigen identiteit. Vragen als: “Wie ben ik?” en, “Wat vinden anderen van mij?” zorgen voor onzekerheid. Identiteitsvorming wordt voor een groot deel nog bepaald door ouders. Het is belangrijk voor jongeren om zich te kunnen identificeren met hen. Van belang is dat ouders authentiek zijn. Omdat geloof en het volgen van Gods Woord belangrijk is in de reformatorische gezindte, moet ook dit authentiek zijn, en geen ‘vormendienst’¹¹. Het kenmerk van het geloof is liefde, volgens de krant, en dat moet vooral duidelijk naar voren komen. Wanneer het geloof van ouders niet authentiek is, zullen jongeren dit minder snel zelf overnemen (Reformatorisch Dagblad, 2007, 15 november). In de enquête stelden we een vraag naar de opvoeding van de jongeren. We vroegen naar veel of weinig regels, en veel of weinig liefde. Veel jongeren gaven aan veel liefde, en veel regels te ontvangen, of weinig regels en veel liefde te ontvangen (Bijlage 7, figuur 9). Omdat de interpretatie van ‘veel’ en ‘weinig’ per jongere verschillend zal zijn, kunnen we hier weinig over zeggen. Wel trekken we de conclusie dat jongeren in ieder geval geloven dat hun ouders van hen houden.

Zodra het kind de adolescentie ingaat wordt de seksuele voorlichting wat moeilijker. Dit komt doordat de adolescent in deze levensfase leert los te komen van zijn ouders. Om afkeuring te vermijden willen ze liever niet praten over seksualiteit. De adolescent vindt het vervelend zijn kwetsbaarheid te tonen en heeft daarom snel de neiging zich af te sluiten (Brons- van der Wekken, 2009, p. 119-143). Toch is het belangrijk dat, wanneer de kinderen ouder worden, ouders open en eerlijk gesprek kunnen voeren over seksualiteit met hen (Meijs, 2006, p. 326). Ouders in de reformatorische gezindte kunnen hier moeite mee hebben, mede omdat zij het van hun ouders niet meegekregen hebben (Vries, 2010).

In de enquête hebben we de leerlingen de vraag gesteld welke seksuele voorlichting zij van hun ouders hebben gehad, waarbij zij dezelfde keuzemogelijkheden hadden als bij de vraag welke seksuele voorlichting zij van hun school hebben gehad. In figuur 4 ziet u wat de leerlingen hebben geantwoord.

¹¹ Vormendienst is een sterke gehechtheid aan uiterlijke vormen, vooral de godsdienstige.

Figuur 4 Kruis aan waar jij het met je ouders over hebt.

Aan voorlichting van ouders krijgen jongeren vooral mee ‘wat de Bijbel zegt over seksueel contact’. Daarop scoort 56 procent van de jongeren. Veel minder jongeren krijgen informatie over ‘welke vormen van seksueel contact wel mogen voor het huwelijk’. Het gaat dan over 22 procent. Verder valt ook op, dat één op de vier jongeren geen seksuele voorlichting ontvangt over bovenstaande onderwerpen. Het kan zijn dat zij over onderwerpen spreken, die wij niet genoemd hebben. Maar de opsomming geeft wel de belangrijkste onderwerpen aan. We kunnen zien dat de helft van de jongeren over de meeste onderwerpen geen voorlichting ontvangt. Dit is een hoog percentage. Het risico hiervan is dat de leerlingen alleen van school seksuele voorlichting krijgen en zij de rest van media en maatschappij meekrijgen. Terwijl deze, zoals in paragraaf 4.1, niet altijd een goed beeld geven van seksualiteit. Daarnaast geeft 35 procent van de leerlingen aan dat zij van hun ouders hebben geleerd dat zij hun grenzen aan mogen geven in seksueel contact. Een vertrouwenspersoon van het Driestar College geeft aan dat, wanneer een kind van de ouders meekrijgt dat het gewaardeerd wordt, het leert weerbaar te zijn. En daarmee ‘nee’ durft te zeggen op momenten dat dit nodig is.

“Als jij daar in de opvoeding mee leert omgaan. En dat jij zelf ook iemand mag zijn. Dat is natuurlijk ook heel belangrijk. Als je zo je kind al meegeeft, jij mag iemand zijn, jij bent uniek. Maar om uniek te blijven en om het allemaal goed te gaan in je leven, mag jij je grenzen zetten. En dan kader je dat helemaal in.” (Bijlage 1, fragment 1.59).

In het Reformatorisch Dagblad zijn artikelen te vinden waar tips aan ouders worden geven, wat betreft de seksuele opvoeding. De publicaties verschillen onderling als het gaat om openheid. De ene auteur is concreter in het benoemen van zaken dan de ander. Toch zijn allen er mee eens dat het goed is dat seksualiteit ‘uit de taboesfeer’ wordt gehaald. Juist omdat zij vinden dat seksualiteit door de maatschappij wordt misbruikt (Hoofredactioneel commentaar, 23 december 2009). Zoals in paragraaf één van dit hoofdstuk is te lezen, vinden ze het belangrijk dat ouders tegenwicht bieden. Sarina Brons- van der Wekken (6 februari 2009) heeft ook een artikel geschreven in het Reformatorisch Dagblad. Ze gebruikt de Bijbelgedeeltes Spreuken 5 en 7 als voorbeeld, waar Salomo de mens waarschuwt voor de verlokkenende vrouw. Salomo beschrijft daarin hoe zij te werk gaat en hoe een man gemakkelijk in haar val kan trappen. Vanuit dit Bijbelgedeelte concludeert Brons – van der Wekken dat ouders hun jongeren concreet moeten wijzen op de ‘gevaaren die op de loer liggen’. Ze schrijft: “De duivel gebruikt alle mogelijke middelen om ons tot zonde te verleiden. Met de komst van internet zijn die mogelijkheden snel toegenomen. Jongeren moeten horen welke verleidingen ze kunnen tegenkomen en hoe ze zich daartegen kunnen wapenen”. Dat betekent dat zij het belangrijk vindt dat ouders hun kind(eren) leren ‘weerbaar te zijn’. Dit komt overeen met het advies dat Plasterk heeft gegeven, namelijk dat jongeren grenzen, wensen en vaardigheden geleerd mogen worden. Het overgrote deel van de auteurs van het Reformatorisch Dagblad schrijven dat wanneer ouders open en op een respectvolle manier met hun kinderen over seksualiteit durven praten, de kinderen een beter beeld van seksualiteit hebben. (Hoofredactioneel commentaar, 23 december 2009). En dat wanneer ouders hun kind(eren) seksuele voorlichting geven, het voor de kinderen gemakkelijker is sociale steun bij de ouders te vinden wanneer er sprake is van gewenste of ongewenste seksualiteit (Bajema, 2001, p. 104). Zoals we uit de resultaten van de enquête kunnen concluderen, geven niet alle ouders voldoende seksuele voorlichting.

We zijn ons bewust van de moeilijkheden die ouders kunnen ervaren in de seksuele opvoeding. Het kan een onderwerp zijn waar zij met hun eigen ouders ook niet open over hebben gesproken, waardoor ze nu tegen problemen aanlopen. De openheid over seksualiteit in media en maatschappij vraagt van ouders dat zij er meer met hun kinderen over spreken, terwijl ze dat niet gewend zijn. Ditzelfde beeld kwamen wij tegen in een gezinsblad van de reformatorische gezindte (Vries, 2010). Aria Teerds gaf in dat blad aan, dat ouders moeite kunnen hebben met de voorlichting aan hun

kinderen. De ouders weten wel dat hun kinderen voorgelicht moeten worden, maar weten niet altijd wat dan, en hoe. 'Veel ouders zijn zelf zonder voorlichting het huwelijk ingegaan. Daardoor worstelen ze met een grote verlegenheid en onmacht in de seksuele opvoeding van hun eigen kinderen.' Een vertrouwenspersoon gaf in datzelfde artikel aan (Vries, 2010), dat hij twee reacties ziet onder ouders naast de open gesprekken. De schaamte onder ouders, die leidt tot taboesfeer. En tegelijk ook onverschilligheid, omdat jongeren toch mogelijkheden moeten hebben om te experimenteren. Hij ziet dus ook de ouders, die hun kinderen meer hun gang laat gaan.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heeft u meer kunnen lezen over de seksuele voorlichting die de vmbo leerlingen van media en maatschappij, van het Driestar College en van hun ouders ontvangen. In vergelijking met de vorige generatie is er meer openheid over seksualiteit. Er is hierdoor in de maatschappij een grotere plaats gekomen voor seks, dat tegenwoordig als een los onderdeel in het leven van de mens wordt gezien. In de media is dit terug te zien. Seksualiteit is steeds meer en makkelijker te zien. Daarbij geeft media een beeld van seksualiteit dat niet overeenkomt met de werkelijkheid. Er is een enorme nadruk op een mooi en sexy uiterlijk, waarbij de beelden van mannen en vrouwen worden bewerkt en dus onrealistisch zijn. Dit alles heeft invloed op de seksuele voorlichting die school en ouders geven. Minister Plasterk vindt dat de bestaande pakketten, in het voortgezet onderwijs, over seksualiteit moeten worden uitgebreid, om op deze manier jongeren te wapenen tegen pornografisch getinte beelden, waarmee zij op straat, op tv en op internet in aanraking komen. Vanuit het Driestar College wordt al het één en ander aan seksuele voorlichting gedaan. Maar in de enquête zien wij terug dat leerlingen meer van school willen weten over seksualiteit, en dan vooral de mogelijkheden voor het huwelijk. Daarnaast kunnen we, aan de hand van de enquête, concluderen dat niet alle ouders voldoende seksuele voorlichting geven. Ouders en school zouden tegenwicht moeten bieden aan alle beelden die media meegeven. De leerlingen krijgen van het Driestar College en hun ouders voornamelijk grenzen aangeboden. Een overvloed aan regels heeft het gevolg dat jongeren minder ruimte hebben om te experimenteren, en hun identiteitsvorming in de knel kan komen. Dit zou ernstig zijn, omdat het vinden van de eigen identiteit, volgens de ontwikkelingspsychologie, de hoofdtaak van de adolescentie is. De jongeren krijgen daarnaast ook geen of minder voorlichting over de beeldvorming vanuit de media. Hierdoor wordt de kloof vergroot tussen wat de adolescent meekrijgt vanuit de reformatorische cultuur in vergelijking met wat hij meekrijgt van media en maatschappij.

Literatuurlijst

Boeken

- Baars-Blom, José M. (2006). *De onschuld voorbij... Over reformatorische cultuur en wereldbestormende meisjes*. Kampen: Uitgeverij Kampen.
- Bajema, C. (2001). *Omgaan met ongewenst seksueel gedrag op school, copingstrategieën van jongeren in het voortgezet onderwijs*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Brons-van der Wekken, S. (2009). *Blozen mag, Met kinderen praten over seksualiteit*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Felten, H., Janssens, K., Brands, L. (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar de beleving van jongeren*. Utrecht: Movisie.
- Hayez, J.Y. (2005). *Ook kinderen hebben een lichaam, kinderen leren omgaan met seksualiteit*. Tielt: Lannoo.
- Laan, K. van der, (2008). *Huwelijk en gezin*. Gouda: Driestar Educatief.
- Meijs, J. (2006). *Liefde en seksualiteit, seksuele voorlichting: eros en fabel*. Zeist: Chirstofoor.
- Vries, H. de (2010). Alles moet kunnen. Terdege, 2010 (20 januari), 8 – 14.

Internet

- 20 eeuwen Nederland (z.d.). *De schaamte voorbij*. Geraadpleegd op 11 maart 2010, van <http://www.20eeuwnederland.nl/themas/kleding%20en%20mode/kleding%20en%20groe p/1074.html>.
- Brons-van der Wekken, S. (6 februari 2009). *Lok driftkikker "seksualiteit" niet de tent uit*. In Reformatorisch Dagblad. Geraadpleegd op 24 februari 2009, van <http://www.refdag.nl/artikel/1390164/Lok+driftkikker+Seksualiteit+niet+uit+de+tent.html>
- Hoofdredactioneel commentaar. (23 december 2009). *Seksuele opvoeding*. In Reformatorisch Dagblad. Geraadpleegd op 24 februari 2009, van <http://www.refdag.nl/artikel/1452949/Seksuele+opvoeding.html>
- List, Gerry van (2007). *Seks: de lasten van de lust*. Geraadpleegd op 11 maart 2010, van http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Cultuur-Televisie/147266/Seks-de-lasten-van-de-lust.htm?forum=147196&post=true#article_form.
- Marwijk, Frank van (z.d.). *De taal van kleding*. Geraadpleegd op 11 maart 2010, van <http://www.lichaamstaal.nl/kleding.html>.
- Nikken, Peter voor NIWZ Jeugd (2006). *Seks in de media en kinderen*. Geraadpleegd op 10 maart 2010, van <http://www.nji.nl/publicaties/seksindemedienkinderen.pdf>.
- Plasterk (2007). *Meer kansen voor vrouwen*. Geraadpleegd op 15 maart 2010, van http://www.minocw.nl/documenten/emancipatienota_def_versie.pdf.
- Redactie politiek. (3 april 2009). *Seksuele vorming taak van school*. In Reformatorisch Dagblad. Geraadpleegd op 24 februari 2009, van <http://www.refdag.nl/artikel/1402257/Seksuele+vorming+taak+van+school.html>
- Reformatorisch Dagblad (2007, 15 november). *Refojongere: burger van twee werelden*. Geraadpleegd op 1 maart 2008, van <http://www.refdag.nl/artikel/1322744/Refojongere+burger+van+twee+werelden.html>.
- Ross- van Dorp, C. (2006). *Reactie op het actieplan Seks onder je 25e*. Geraadpleegd op 10 maart 2010, van http://www.minvws.nl/images/seks_tcm19-113728.pdf.
- Rutgers Nisso Groep (z.d.). *Seksuele voorlichting geven aan mijn kind*. Geraadpleegd op 16 maart 2009, van http://www.seksualiteit.nl/seksuele_voorlichting_251.html

5. Conclusies en aanbevelingen ten aanzien van weerbaarheid

Voor het opzetten van de leerlijn 'weerbaarheid' heeft het Driestar College ons gevraagd onderzoek te doen naar de seksualiteitsbeleving van reformatorische vmbo jongeren op hun school. Uit dit onderzoek willen zij aanbevelingen ontvangen, voor het opzetten van deze leerlijn. In dit hoofdstuk geven we de conclusies weer in antwoord op de hoofdvraag van ons onderzoek. Onze hoofdvraag luidt: "Welke problemen op het seksuele gebied bij reformatorische vmbo jongeren op het Driestar College spelen er en hoe kan het Driestar College daarmee omgaan?" We hebben een antwoord gezocht op deze vraag door middel van een enquête, die 387 leerlingen hebben ingevuld. Daarnaast hebben we aan de hand van casussen leerlingen vragen gesteld, literatuuronderzoek verricht en een interview afgenomen. We formuleren puntsgewijs de meest opvallende conclusies en werken deze vervolgens uit. In dit hoofdstuk leest u kort onze aanbevelingen, die we in hoofdstuk 6 uitgebreider behandelen.

5.1 Conclusies

Vanuit ons onderzoek kunnen we het volgende concluderen:

- Reformatorische jongeren bevinden zich in een cultuur, die afwijkt van de (seksuele) waarden en normen binnen de Westerse, liberale maatschappij.
- In het vormen van hun identiteit kunnen jongeren ertegen aanlopen dat er in de reformatorische cultuur grote sociale controle is, en zij veel grenzen aangeboden krijgen.
- Jongeren krijgen van de maatschappij en media een ander beeld van seksualiteit mee, dan zij van hun ouders, kerk en school leren.
- Er is binnen de reformatorische cultuur niet veel openheid over het onderwerp seksualiteit.
- Niet veel jongeren krijgen van hun ouders seksuele voorlichting.
- Bij de seksuele voorlichting, die jongeren ontvangen van ouders en school, ligt de nadruk op het aanbieden van grenzen, terwijl jongeren behoefte hebben aan informatie over seksueel aanvaardbaar gedrag.
- Er is op het Driestar College geen veilige sfeer voor jongeren, die wel of niet twijfelen over hun homoseksuele gevoelens.

Bovenstaande conclusies komen overeen met het advies van oud-minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, die aangaf dat scholen zich in hun seksuele voorlichting niet alleen moeten richten op feitelijke informatie over seksualiteit, maar dat jongeren ook gewapend moeten worden tegen beelden uit de media. Hij schreef dat er in de relationele en seksuele voorlichting meer aandacht moet komen voor, 'wensen, grenzen en vaardigheden'. De conclusies uit deze paragraaf geven aan dat jongeren vooral grenzen aangeleerd krijgen, en dat wensen een vaardigheden minder plaats in de voorlichting hebben. Omdat het Driestar College een leerlijn 'weerbaarheid' wil opzetten, zullen al deze facetten een plaats moeten krijgen. In het weergeven van de uitgewerkte conclusies willen we de lijn van weerbaarheid volgen. We behandelen achtereenvolgens de grenzen, wensen en vaardigheden. Omdat het woord weerbaarheid nog niet specifiek naar voren is gekomen, geven we daar kort een definitie van: 'Weerbaar zijn' houdt in dat je eigen grenzen en wensen kent, maar ook die van de ander respecteert. Als we kijken naar seksuele weerbaarheid moeten jongeren dus weten wat ze zelf niet willen, en juist wel willen. Daarnaast hebben zij de vaardigheden nodig om hun wensen en grenzen aan anderen aan te geven.

5.2 Bewustwording en meningvorming

5.2.1 Jongeren ontvangen grenzen

Leerlingen krijgen van hun ouders, het Driestar College en de kerk grenzen aangeboden. Vanuit de ontwikkelingspsychologie weten we dat dit belangrijk is. Zoals we in hoofdstuk 2 hebben kunnen lezen is de adolescent namelijk op zoek naar zijn eigen identiteit en doet hij dit door, onder andere, te experimenteren. Hierbij kunnen ze risico's nemen en gevaar opzoeken. Het bieden van grenzen heeft indirect invloed op de weerbaarheid. Wanneer een jongere geen grenzen aangeboden krijgt, kan hij in een gevaarlijke situatie terecht komen, en daarmee schade lijden aan het zelfbeeld. Het zelfbeeld heeft vervolgens weer invloed op de weerbaarheid.

5.2.2 Positief christelijke boodschap

Daarnaast krijgen leerlingen van het Driestar College de reformatorische visie op seksualiteit mee. Deze visie is positief, omdat erin benadrukt dat mensen uniek zijn, geschapen door God met hun seksualiteit.

5.2.3 Geringe experimenteerruimte

Maar er is ook een keerzijde. We hebben gezien dat leerlingen van ouders en het Driestar College vooral voorlichting ontvangen over de Bijbelse visie op seksualiteit. Leerlingen krijgen daarin vooral te horen welk seksueel gedrag niet gepast is, waaronder bijvoorbeeld seksuele gemeenschap voor het huwelijk. We kunnen daaruit concluderen dat de leerlingen vanuit het Driestar College en hun ouders voornamelijk grenzen krijgen aangeboden. Een overvloed aan regels heeft het gevolg dat jongeren minder ruimte hebben om te experimenteren, en hun identiteitsvorming in de knel kan komen. Dit zou ernstig zijn, omdat het vinden van de eigen identiteit, volgens de ontwikkelingspsychologie, de hoofdtaak van de adolescentie is.

Een aanbeveling aan het Driestar College om de experimenteerruimte te vergroten is niet passend. Zij zien onder andere seksuele gemeenschap voor het huwelijk en zoenen buiten verkering als zonde, en daarmee 'onterren van God'. Het voert te ver om een advies te formuleren. We bevelen verder onderzoek naar de invloed van regels, die tegen de heersende normen en waarden ingaan, dan ook sterk aan.

5.2.4 Eenzijdige voorlichting

De jongeren krijgen daarnaast ook geen of minder voorlichting over de beeldvorming vanuit de media. Hierdoor wordt de kloof vergroot tussen wat de adolescent meekrijgt vanuit de reformatorische cultuur in vergelijking met wat hij meekrijgt van media en maatschappij. Zij krijgen aan de ene kant mee dat seksualiteit binnen het huwelijk hoort en aan de andere kant dat binnen seksualiteit alles mogelijk is. Jongeren kunnen de hun geleerde grenzen en het 'bij de wereld' horen niet bij elkaar krijgen. Jongeren herkennen de boodschap vanuit de media nog niet altijd. De beelden van jongens en meisjes onder elkaar kloppen niet met de werkelijkheid.

Wanneer het Driestar College jongeren wil helpen om te gaan met de verschillen tussen de verschillende boodschappen, zullen ze hen een duidelijk, helder en volledig beeld mee moeten geven. Dat betekent dat de boodschap uit de media ontmaskerd wordt. Deze is in de volgende punten samen te vatten:

- Vrije seksuele moraal: alles kan en mag (en wordt getoond)
- Seksespecifieke boodschappen: vrouwen worden als lustobject gezien, en mannen hebben een leidende rol
- Schoonheidsideaal: vrouwen moeten slank, glad en mooi zijn en mannen gespierd en stoer

Naast ontmaskering van de media is het ook belangrijk dat jongeren de positieve christelijke boodschap horen. Hiermee bedoelen wij de manier waarop God seksualiteit bedoeld heeft. Het Driestar College besteedt hier al aandacht aan. Het lijkt ons echter belangrijk dat over beide onderwerpen niet alleen informatie wordt gegeven, maar dat jongeren onderling in groepjes erover in gesprek gaan. In meningvorming hebben namelijk jongeren grote invloed op elkaar. In hoofdstuk 6 leest u de verdere uitwerking van deze aanbeveling.

5.3 Eigen grenzen en wensen

Zoals we vanuit ontwikkelingspsychologie weten, ontdekt de jongere tijdens de adolescentie wat zijn eigen behoeften zijn en leert hij deze te realiseren, en daarbij zijn grenzen aan te geven. Deze eigen wensen en grenzen spelen dus een belangrijke rol in de ontwikkeling van de adolescent.

Jongeren worden geprikkeld door beelden uit de media, waardoor hun wensen daaraan gerelateerd worden. Zoals we ook in paragraaf 5.2 zagen, krijgen zij echter grenzen aangeboden, die met de normen en waarden uit de media in strijd zijn. Jongeren hebben wel wensen, mede door wat zij zien in de media, maar mogen vanuit de reformatrische geloofsovertuiging niet naar alle wensen streven. Jongeren kunnen hiermee in een loyaliteitsconflict terecht komen, wanneer zij niet mee willen gaan in de geloofsovertuiging van hun ouders, of wanneer zij de Bijbel anders interpreteren. Jongeren zullen dan trouw willen zijn aan hun wensen, maar tegelijk ook in contact willen blijven met hun ouders. Voor jongeren maakt onbegrip van ouders voor hun leefwereld dit nog ingewikkelder. Hun ouders kunnen hen dan niet de steun geven, die zij nodig hebben.

Vanuit pedagogisch perspectief concluderen wij dat het voor de jongeren zinvol is, wanneer het Driestar College de ouders advies geeft zich meer te verdiepen in de leefwereld van hun kinderen. Dat helpt ouders hierop aan te sluiten in hun voorlichting. Ook zullen jongeren zich meer begrepen voelen, en eerder met hun problemen naar ouders gaan. Steun en begrip van ouders geeft jongeren zelfvertrouwen, en dat is van invloed op hun weerbaarheid. Dit kan gedaan worden door middel van een informatieavond, waar de ouders door een presentatie informatie ontvangen over de jeugdcultuur. De inhoud van deze presentatie bestaat uit:

- Feitelijke informatie over de jeugdcultuur: mediagebruik, groepsdruk en de zoektocht van zichzelf in de ander
- Ontmaskering van de media: zie de aanbeveling in paragraaf 5.2.3
- Het loyaliteitsconflict, die we in deze paragraaf beschrijven

Om ouders te motiveren de leef- en denkwereld van hun kind(eren) te begrijpen gaan zij vervolgens met andere ouders hierover in gesprek.

5.4 Vaardigheden

Om zijn of haar eigen grenzen en wensen aan te kunnen geven, heeft de jongere vaardigheden nodig. Vanuit de ontwikkelingspsychologie weten we dat jongeren experimenteeruimte nodig hebben om te kunnen oefenen met vaardigheden.

5.4.1 Workshops

Zoals we hebben kunnen lezen krijgen de reformatrische jongeren minder ruimte om te kunnen experimenteren met gedrag. Dit kan tot gevolg hebben dat hun vaardigheden, om hun wensen en grenzen aan te geven, minder ontwikkeld zijn. Het Driestar College is de juiste weg ingeslagen door de vmbo leerlingen van het derde jaar workshops aan te bieden die te maken hebben met verschillende actuele onderwerpen over seksualiteit. Tijdens deze workshops krijgen de leerlingen voornamelijk informatie over de gevaren op gebied van seksualiteit. In de verschillende workshops krijgen de leerlingen advies om op een goede manier met deze gevaren om te gaan.

5.4.2 Vaardigheden oefenen

We weten dat leerlingen van het vmbo op een andere manier leren dan bijvoorbeeld leerlingen van het vwo. Juist voor hen is het belangrijk te oefenen met het koppelen van theorie en praktijk. De leerlingen krijgen op het Driestar College echter niet genoeg ruimte werkelijk te oefenen met vaardigheden.

Advies: Het Driestar College kan leerlingen helpen vaardigheden te ontwikkelen door het aanbieden van een weerbaarheidstraining. In deze training wordt aandacht geschonken aan:

- Kennen van eigen grenzen: de jongere leert door oefensituaties welk gedrag hij of zij als negatief ervaart
- Lichaamstaal: de jongere leert hoe hij of zij over komt op een ander
- Omgaan met grensoverschrijdend gedrag: aanleren van zelfverdedigingstechnieken

Oefenen in opgestelde situaties een goede manier om de technieken eigen te maken. Door een situatie in een veilige omgeving plaats te laten vinden, en daarin jongeren de mogelijkheid te geven andere handelingswijzen toe te passen, kunnen zij ervaring opdoen. De jongere hoeft zich in de situatie niet te laten weerhouden door angst voor fysiek geweld, of door innerlijke stemmen. De jongere kan in de veilige setting spelen wie hij of zij wil zijn in zo'n situatie (Velde, 1999, p. 53).

5.5 Homoseksualiteit

Acceptatie van homoseksualiteit is geen nieuw thema. Minister Plasterk heeft scholen opgeroepen om aandacht te besteden aan de acceptatie van homoseksualiteit, en dit op een manier, die aansluit bij hun identiteit. Vervolgens is hierop een reactie gekomen vanuit de reformatrische scholen. Minister Plasterk (2008) geeft daar weer een reactie op:

“Het is goed dat het reformatrisch onderwijs zich bezint op zijn houding ten opzichte van homoseksualiteit en daarbij inzet op een veilig schoolklimaat en het psychisch welbevinden van homoseksuele leerlingen en docenten. Men erkent het bestaan van homoseksualiteit in eigen kring en in de omgang met homoseksuele leerlingen en docenten wordt (christelijke) naastenliefde als uitgangspunt genomen voor beleid en handelen: steun, begrip, respect en begeleiding. Dit is zeer positief; een voorbeeld voor alle scholen.”

Zijn reactie geeft een aantal belangrijk punten aan en kaders aan voor het bespreekbaar maken van dit thema.

5.5.2 Het stellen van regels

Op het Driestar College bestaan duidelijke regels over het maken van opmerkingen over homoseksualiteit en het uitschelden. Leraren zijn hier alert op, en reageren erop als zij ervan horen. Het Driestar College is bezig met het thema, en wil werken aan de acceptatie en aan de veilige sfeer op school.

In aanvulling op het stellen van regels binnen het Driestar College, denken wij dat het goed is een passende straf te bedenken voor het maken van onaardige opmerkingen. Wanneer leerlingen meerdere malen opmerkingen maken over homoseksualiteit kan van hen gevraagd worden een leesboek te lezen over homoseksualiteit, waardoor zij ‘gedwongen’ inzicht krijgen in de leefwereld van de homoseksuele jongere.

5.5.1 Acceptatie op het Driestar College

Zoals we zagen in hoofdstuk 2 is er binnen de reformatrische gezindte, maar ook op het Driestar College, een onveilige sfeer voor jongeren met homoseksuele gevoelens. Dit kan als gevolg hebben, dat jongeren, die twijfelen over hun homoseksuele gevoelens, hier niet over praten met vrienden. Ze zullen hiermee mogelijk zelf rond blijven lopen, en daarnaast kunnen ze ook angst hebben om ermee naar buiten te komen. Wanneer het toch bekend wordt, krijgt een jongere te maken met onaardige opmerkingen en mogelijk uitsluiting. Er is sprake van een negatieve sfeer, en dit alles beïnvloedt het psychosociaal welbevinden van de jongere.

We concluderen dat het belangrijk is dat het Driestar College gaat werken aan het creëren van een veilige sfeer voor jongeren met homoseksuele gevoelens. Dit kan gerealiseerd worden door middel van voorlichting, waarbij de volgende punten aan de orde komen:

- Uitleg wat de Bijbel zegt over homoseksualiteit; waarin niet alleen wordt gesproken over homoseksualiteit als zonde, maar er ook aandacht is voor naastenliefde en acceptatie van gevoelens.
- Uitleg over verschillende visies op homoseksualiteit; waarbij verschillende christelijke visies worden besproken.

5.5.2 Innerlijke strijd

Daarnaast is er ook nog de innerlijke strijd. We zagen in hoofdstuk 3 dat er in de visie van de reformatorische gezindte geen praktiserend homo's geaccepteerd worden. Er wordt veel gepleit voor meer acceptatie van de jongeren met hun gevoelens op zich. Toch kunnen jongeren nog te maken hebben met negatieve reacties, ook vanuit het geloof. Dat een jongere er wel over heen kan komen, is een dooddooener voor de jongere zelf, die gewoon begrepen wil worden. En daarnaast kennen de jongeren ook de innerlijke strijd, als zij zelf ook geloven dat homoseksualiteit door God afgekeurd wordt. Zij kunnen zich schamen en te kampen hebben met schuldgevoelens. Ook dit heeft invloed op hun psychosociaal welbevinden.

Vanuit onze professie kunnen wij met betrekking tot deze innerlijke strijd van jongeren geen advies voor de leerlijn geven. Wel geloven wij dat het zinvol is, wanneer er op het Driestar College pastoraat voor de leerlingen zou zijn, juist met betrekking tot dit onderwerp. Daarnaast bevelen wij, over de invloed van geloof op schuldgevoelens, sterk aan.

Literatuurlijst

Boeken

- Velde, J.W. van de (1999). *Muzisch agogische begeleiden in de hulpverlening*. Den Haag: Boom Uitgevers.

Internet

- Plasterk, R.H.A. (2008). *Reactie op visienota VGS (homo)seksualiteit en reformatrisch onderwijs*. Geraadpleegd op 18 mei 2010, van http://www.refdag.nl/media/2008/20080902_brief.pdf.

6. Uitwerking van de aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk leest u de uitwerking van de aanbevelingen voor het Driestar College, zoals we deze in hoofdstuk 5 hebben geformuleerd. Omdat we advies geven voor een leerlijn weerbaarheid, zullen we ook in dit hoofdstuk de weerbaarheid op het oog houden. Het spreekt voor zich, dat wij ons vooral toespitsen op seksuele weerbaarheid. We willen achtereenvolgens doelen noemen en deze stuk voor stuk verder uitwerken.

6.1 Inleiding

In een artikel lezen wij een citaat, die aansloot bij onze mening.

“ Seksualiteit moet daar (het voortgezet onderwijs) niet alleen bij biologie aan de orde komen, maar ook bij godsdienst en levensbeschouwing. Belangrijk is dat we met elkaar een tegencultuur creëren, waarin een open spreken over seksualiteit verbonden is met verwondering over deze gave van God. En het kader waarin die thuishoort.”
(Vries, 2010)

Bij het nadenken over ons advies, kwam bij ons het woord ‘tegencultuur’ naar boven. Jongeren krijgen een overweldigende hoeveelheid boodschappen uit de media mee, die hun beeld over seksualiteit mogelijk beïnvloeden. Ook hebben we gezien, dat ouders moeite hebben met voorlichting, omdat zij dit zelf mogelijk niet mee hebben gekregen. De media krijgt hierdoor meer ruimte bij jongeren. Jongeren maken zelf hun keuzes, maar school, ouders en kerk kunnen hen helpen om de juiste keuze te maken. Daarvoor hebben jongeren wel informatie nodig, en is het nodig dat zij kunnen oefenen in het aangeven van grenzen. In dit hoofdstuk willen wij dit verder uitdiepen en aangeven op welke manier het Driestar College dit mogelijk kan maken. Daarnaast zullen wij soms ook verwijzen naar de politiek of ouders.

6.2 Doelen

Aan de hand van de onderstaande doelen geven we weer op welke manier het Driestar College de seksuele voorlichting en de leerlijn weerbaarheid vorm kan geven. Deze doelen werken we in de komende drie paragrafen dieper uit.

Doel 1: Bewustwording en meningvorming

- A. De leerlingen kennen de verschillende visies en beeldvormingen op seksualiteit, die zij onbewust meekrijgen in hun leven.
- B. De leerlingen hebben een eigen mening binnen al deze visies en beeldvorming.

Doel 2: Wensen en grenzen durven uitdragen

- Ouders hebben inzicht in de leefwereld van hun kind en bieden veiligheid en steun.

Doel 3: Vaardigheden ontwikkelen

- De leerlingen zijn weerbaar door middel van het ontvangen van een weerbaarheidstraining.

Doel 4: Veilige sfeer

- A. Leerlingen maken geen onaardige opmerkingen over homoseksualiteit.
- B. Leerlingen kennen verschillende visies op homoseksualiteit.

6.3 Doel 1: Bewustwording en meningvorming

6.3.1 Uitwerking van het doel

A. De leerlingen kennen de verschillende visies en beeldvormingen, die zij onbewust meekrijgen in hun leven.

Dit betekent dat de boodschap uit de media ontmaskerd wordt en dat de positieve christelijke boodschap uitgelegd wordt. Om jongeren bewust te maken van de visie in de maatschappij en de media en in de reformatische gezindte is lesgeven een goed middel.

B. De leerlingen hebben een eigen mening binnen al deze visies en beeldvorming.

Wanneer jongeren weten welke visie of beeldvorming zij meekrijgen, kunnen zij hier bewust een keuze uit maken, wat vervolgens ook invloed zal hebben op hun gedrag (Meer, 2006, p. 116). Naast voorlichting van leraren hierover, lijkt het ons belangrijk dat jongeren over bovenstaande onderwerpen met elkaar in gesprek gaan. Informatie uit de mond van een leraar komt niet zo sterk over, als ervaringen van jongeren zelf. In het gesprek leren jongeren hun mening te vormen en uit te spreken. Wanneer het voor leraren moeilijk is om zich in te leven in de leefwereld van de jongere, omdat die teveel verschilt van hun ervaring (met bijvoorbeeld media) is het raadzaam om gebruik te maken van peer-education.

6.3.2 Inhoud van de voorlichting aan leerlingen

A. De leerlingen kennen de verschillende visies en beeldvormingen op seksualiteit, die zij onbewust meekrijgen in hun leven.

Zoals u in paragraaf 5.2.3 heeft kunnen lezen, zijn er drie onderwerpen die binnen mediavorlichting behandeld kunnen worden. Deze voorlichting kan het beste plaatsvinden binnen de lessen van maatschappijleer, waarin de docent kennis overdraagt.

1. Vrije seksuele moraal

In de media is steeds meer en makkelijker seksualiteit te zien. Ook in reclame wordt seksualiteit gebruikt als middel tot hogere verkoopcijfers. Wanneer seksbeelden worden getoond, geeft dit de boodschap dat het altijd fijn is. De negatieve gevolgen van seksuele gemeenschap worden niet getoond. De verwachtingen van jongeren kunnen daardoor hoger worden, terwijl de beelden niet realistisch zijn.

2. De seksspecifieke boodschappen

In de media worden vrouwen vooral neergezet als lustobject, waar mannen van mogen genieten. De mannen willen vooral seks en de vrouwen zijn gewillig. Grenzen aangeven komt dan ook vooral op vrouwen neer. Dit kan tot gevolg hebben, dat jongeren verkeerde beelden van het andere geslacht hebben, die overeen komen met niet-realistische beelden uit de media.

3. Schoonheidsideaal

De beelden van mannen en vrouwen op de televisie zijn onrealistisch en bewerkt zijn. Vrouwen zijn slank, knap en mooi. Eigenlijk de perfecte vrouw. Daarnaast worden zij ook vaak gepresenteerd met schaarse kleding, en wordt de nadruk gelegd op hun vrouwelijke kenmerken. Ook voor mannen geldt een ideaal, waarin nadruk ligt op een gespierd lichaam en ook een gladde huid.

B. De leerlingen hebben een eigen mening binnen al deze visies en beeldvorming.

Een laatste aanbeveling binnen dit onderwerp, is het inzetten van peer-educators. Een definitie van peer-education vonden we op een website van Mutare (z.d.):

“Peer education is een vorm van voorlichting die gericht is op bewustwording en gedragsverandering bij een specifieke doelgroep, in dit geval jongeren. De methode is gericht op het geven van voorlichting door jongeren aan jongeren. Het positieve van deze methode is dat de kloof tussen voorlichters en ontvangers verkleind wordt doordat ze tot dezelfde

groep behoren. Jongeren nemen sneller iets aan van leeftijdsgenoten dan van hun ouders of leerkrachten.”

Omdat jongeren op zoek zijn naar hun eigen identiteit, spiegelen zij zich vooral aan mensen, die zich dichtbij hun beleving bevinden. Zij hebben rol modellen nodig. Dat is een reden dat peer-education belangrijk is, ook op het gebied van seksualiteit (Diversio, z.d.). De ‘peer-educators’ kunnen discussie uitlokken, gesprek op gang brengen, en jongeren stimuleren. Een andere belangrijke factor is, dat uit onderzoek blijkt dat jongeren bijna nooit praten met schoolleiding, een leraar of een vertrouwenspersoon over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Veel jongeren spreken met medeleerlingen of vrienden en vriendinnen (Bajema, 2001, p. 22). Dit maakt school op zich tot een goede plaats. Jongeren van hun eigen leeftijd kunnen naar alle waarschijnlijkheid meer gesprek uitlokken. Wij vinden dat peer-education een plaats kan krijgen op de dag dat de vmbo leerlingen, uit de derde klas, workshops over seksualiteit krijgen aangeboden. De peer educators zouden SPH studenten van de Christelijke Hogeschool Ede kunnen zijn, die hun keuzevak of vrije studieruimte kunnen invullen door het leiden van de groepsgesprekken. Deze gesprekken zouden in aansluiting op de workshops kunnen plaats vinden. De studenten zouden in de planning van de dag betrokken kunnen worden.

In de handleiding, in hoofdstuk 1, kunt u een voorbeeld les vinden voor mediavorlichting, waarbij we lesmateriaal aanreiken. Daarnaast geven we een plan van aanpak om met peer-education aan de slag te gaan.

6.4 Doel 2: Wensen en grenzen kennen van zichzelf

6.4.1 Uitwerking van het doel

- **Ouders hebben inzicht in de leefwereld van hun kind en bieden veiligheid en steun.**

Uitlopend op het vorige doel, gaat het nu specifiek om grenzen en wensen van jongeren zelf. Zij kennen vanuit doel 1 de visie, die de reformatorische gezindte hen leert en wat de media hen meegeeft. Ook zijn zij op zoek gegaan naar wensen en grenzen. Hiervoor hebben zij begrip en steun van hun ouders nodig. Door voorlichting krijgen ouders informatie over de leefwereld van de jongere, en worden zij betrokken bij hen. Het doel is uiteindelijk dat dit door zal werken in het leven van de jongere, zodat hij of zij de eigen wensen en grenzen zal durven laten zien.

6.4.2 Inhoud van de voorlichting aan ouders

Naast de drie informatieavonden, die het Driestar College al aan ouders aanbiedt, lijkt het ons nuttig wanneer er nog één informatieavond bij komt. De avond kan worden geleid door een intern of extern deskundige en gaat over jeugdcultuur. De volgende onderwerpen komen naar voren:

1. Feitelijke informatie over de jeugdcultuur

Belangrijke elementen van de jeugdcultuur zijn de standaardbiografie, mediagebruik, invloed van vrienden, subgroepen binnen de reformatorische cultuur en seksualiteit. In paragraaf 3.3 hebben wij deze onderwerpen uitgewerkt. Deze informatie kan gebruikt worden en voor verdiepende informatie kan de literatuurlijst geraadpleegd worden.

2. Ontmaskering van de media

Zoals de leerlingen tijdens maatschappijleer informatie ontvangen over beeldvorming vanuit de media, zullen ouders dit ontvangen op de informatieavond. Zie hiervoor paragraaf 6.3.2.

3. Het loyaliteitsconflict

Om hun kinderen te begrijpen, is het belangrijk dat ouders inzicht krijgen in het loyaliteitsconflict van jongeren. Dit houdt in dat jongeren hun ouders, en daarmee de reformatorische visie, willen volgen maar daarin tegen moeilijkheden kunnen aanlopen, omdat de visie in de maatschappij anders is. Voor een uitgebreide uitleg van deze conclusie verwijzen we door naar paragraaf 5.3.

Naar aanleiding van de informatie, die de ouders ontvangen hebben, gaan zij met elkaar in gesprek. De gespreksgroepjes worden begeleid door mentoren, zodat ook zij deze informatie tot zich nemen. De bovenstaande onderwerpen worden aan de hand van casussen aan de orde gesteld.

In de handleiding, in hoofdstuk 2, staan een aantal casussen, die gebruikt kunnen worden tijdens de groepsgesprekken met de ouders.

6.5 Doel 3: Vaardigheden ontwikkelen

6.5.1 Uitwerking van het doel

- **De leerlingen zijn weerbaar door middel van het ontvangen van een weerbaarheidstraining.**

De laatste stap in weerbaarheid is dat leerlingen daadwerkelijk gaan oefenen in het ontwikkelen van vaardigheden. Dit kan gedaan worden door middel van het aanbieden van een weerbaarheidstraining. Hier krijgen de leerlingen de mogelijkheid, om in een veilige sfeer, te oefenen in het aangeven van hun grenzen. Het is belangrijk dat de leerlingen verspreid over de vier jaar dat zij op het vmbo zitten twee keer een weerbaarheidstraining krijgen aangeboden, waarbij de tweede training een vervolg is op de eerste training. Hierdoor krijgen zij de mogelijkheid de ontvangen feedback en technieken beter eigen te maken.

6.5.2 Inhoud van de weerbaarheidstraining

Er zijn veel trainingen waarbij deze vaardigheden ontwikkeld kunnen worden. Bij de training, die gekozen wordt, is het belangrijk dat de volgende drie elementen aanwezig zijn.

1. Kennen van eigen grenzen

In situaties worden leerlingen in aanraking gebracht met grensoverschrijdend gedrag. Het doel hiervan is dat de leerlingen ontdekken hoe het voelt te maken te krijgen met grensoverschrijdend gedrag. Zij leren welk gedrag zij als negatief ervaren en waar hun eigen grenzen liggen.

2. Lichaamstaal

Het doel van dit onderwerp is dat de jongere bewust wordt hoe hij of zij over komt op een ander. Dit kan gaan om een te zekere of onzekere houding, waardoor anderen zich aangevallen kunnen voelen, of juist de neiging hebben over de grenzen heen te gaan.

3. Omgaan met grensoverschrijdend gedrag

Door middel van zelfverdedigingstechnieken leren jongeren technieken om zich te kunnen verdedigen, dit geeft hen zelfvertrouwen. Door een situatie in een veilige omgeving plaats te laten vinden, en daarin jongeren de mogelijkheid te geven andere handelingswijzen toe te passen, kunnen zij ervaring opdoen. De jongere hoeft zich in de situatie niet te laten weerhouden door angst voor fysiek geweld, of door innerlijke stemmen. De jongere kan in de veilige setting spelen wie hij of zij wil zijn in zo'n situatie (Velde, 1999, p. 53).

In de handleiding, hoofdstuk 3, vindt u een aantal internetsites van trainingen die verzorgd kunnen worden op het Driestar College.

6.6 Doel 4: Veilige sfeer

6.6.1 Uitwerking van het doel

A. Leerlingen maken geen onaardige opmerkingen over homoseksualiteit.

Het maken van onaardige opmerkingen is niet toegestaan op het Driestar College. Toch gebeurt het nog en zal het blijven gebeuren. Wel kan er mogelijk een verschil gemaakt worden door leerlingen een 'nuttige' straf te geven, waardoor zij inzicht krijgen in de belevingswereld van homoseksuele jongeren. Op die manier blijft het een 'straf' en is het tegelijk bedoeld om de jongere te veranderen.

B. Leerlingen weten wat homoseksualiteit inhoudt.

Waar doel A gericht was op jongeren, die onaardige opmerkingen maken, is dit doel gericht op alle jongeren. Het is belangrijk dat zij weten wat homoseksualiteit is, zodat zij er genuanceerder over denken. Daarom is het belangrijk dit naar voren te laten komen in voorlichting, waarbij enkele onderwerpen genoemd zullen worden.

*6.6.2 Inhoud van de sfeerverbetering***A. Leerlingen maken geen onaardige opmerkingen over homoseksualiteit.**

Het boek dat de jongere zal gaan lezen, moet duidelijk de belevingswereld van een homoseksuele jongere benadrukken. Verder lijkt het ons ook goed, wanneer het een christelijk boek is, omdat daarin duidelijker naar voren komt met welke moeilijkheden een christelijke homoseksuele jongere kampt.

B. Leerlingen kennen verschillende visies op homoseksualiteit.

De onderstaande onderwerpen, die in voorlichting over homoseksualiteit naar voren mogen komen, zijn een aanvulling op de voorlichting, die al gegeven wordt op het Driestar College. Er wordt al aandacht besteedt aan homoseksualiteit, en wat het precies inhoudt. Wat nog genoemd kan worden:

1. Uitleg wat de Bijbel zegt over homoseksualiteit

Hierin is het belangrijk dat niet alleen aandacht wordt besteedt aan homoseksualiteit als zonde, maar er ook wordt verteld over naastenliefde en acceptatie van andere jongeren. Deze waarden en normen zijn even belangrijk, zo niet belangrijker. Verder mag ook benadrukt worden, dat praktiserend homo zijn niet erger is dan andere zonden, waar leerlingen in leven. Wanneer jongeren bij zichzelf hun fouten zien, en deze op dezelfde waarde schatten als homoseksualiteit, zal er mogelijk meer acceptatie zijn. Jongeren of leraren, die homoseksuele gevoelens ervaren, verdienen evenveel respect (of even weinig respect) als ieder ander.

2. Uitleg over verschillende visies op homoseksualiteit

Wanneer het Driestar College weerbare leerlingen wil, betekent dit dat zij eraan werken dat jongeren de juiste keuzes maken, ook binnen homoseksualiteit. Het Driestar College heeft hierin een visie, en deze mag zij vasthouden. Maar om jongeren een keuze te laten maken, en hen te helpen, die keuze onderbouwd te maken, zullen zij kennis moeten maken met andere theorieën, ook binnen het christelijk geloof. Jongeren worden niet sterker, als hen andere meningen worden onthouden. Zij worden sterker in weerbaarheid door andere meningen te horen, en erover te praten. Op die manier ontwikkelen zij een onderbouwde mening.

We zijn van mening dat de bovenstaande lessen het beste hun vorm vinden binnen de lessen van Godsdienst. In hoofdstuk 4 van de handleiding bevinden zich enkele ideeën voor een boek, die jongeren als 'straf' aangeboden kunnen krijgen. Daarnaast vindt u er ook een voorbeeldles, waarin gebruik wordt gemaakt van een stellingenspel uit het boek 'Holebi's in beweging' geschreven door Frank Conckx en Pedro Tytgat (2000).

6.7 Overzicht van voorlichting

In deze paragraaf bevindt zich een overzicht van de aanbevelingen die we in dit hoofdstuk hebben geformuleerd. We hebben de verschillende activiteiten geplaatst in het jaar dat de leerlingen de voorlichting ontvangen en aangegeven binnen welk vak de voorlichting zou kunnen vallen.

Planning		
Jaarlaag	Voorlichting	Vak
Klas 2	Ouders ontvangen informatie over de leefwereld van hun kind aan de hand van de volgende punten: - Feitelijke informatie over de jeugdcultuur - Ontmaskering van de media - Loyaliteitsconflict	Buiten een les om
	Leerlingen ontvangen een weerbaarheidstraining, waarbij de volgende onderwerpen aan bod komen: - Kennen van eigen grenzen - Lichaamstaal - Omgaan met grensoverschrijdend gedrag	Tijdens een gymles, of buiten een les om.
	Leerlingen ontvangen tijdens een les informatie over homoseksualiteit, waar de volgende punten in voor komen: - Uitleg wat de Bijbel zegt over homoseksualiteit - Uitleg over de verschillende visies op homoseksualiteit	Godsdienst
Klas 3	Leerlingen ontvangen tijdens twee lessen informatie over de media en maatschappij aan de hand van volgende punten: - De vrije seksuele moraal - De seksspecifieke boodschappen - Het schoonheidsideaal	Maatschappijleer
	Naar aanleiding van de workshops, waar de leerlingen zich voor hebben ingeschreven, gaan zij, door middel van peer-education, in gesprek over wat ze geleerd hebben en opvallend vonden.	Buiten een les om
Klas 4	Leerlingen ontvangen een weerbaarheidstraining, die een vervolg is van de eerste training waarbij de volgende onderwerpen aan bod komen: - Kennen van eigen grenzen - Lichaamstaal - Omgaan met grensoverschrijdend gedrag	Tijdens een gymles, of buiten een les om.

Literatuurlijst

Boeken:

- Bajema, C. (2001). *Omgaan met ongewenst seksueel gedrag op school. Copingstrategieën van jongeren in het voortgezet onderwijs*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Cockx, F. Tytgat, P. (2000). *Holebi's in beweging*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Meer, T. van der, IJsbrandy, H (2006). *Verkiezing van de Tweede Kamer der Staten Generaal*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Velde, J.W. van de (1999). *Muzisch agogische begeleiden in de hulpverlening*. Den Haag: Boom Uitgevers.

Internet:

- Diversion (z.d.). Peer education. Geraadpleegd op 22 april, van <http://www.diversion.nl/page.php?id=1000052>.
- Mutare (z.d.). Peer education in Mutare. Geraadpleegd op 22 april 2010, van <http://www.haarlem-mutare.nl/gezondheidszorgpeeredu.html>.

Slotwoord

Aan het einde van dit onderzoek ligt er een gefundeerd verslag voor u, waarin we de hoofdvraag hebben beantwoord. Naar aanleiding van de probleemstelling zien wij nu zelf ook terug dat jongeren op het Driestar College moeite kunnen hebben met het weerbaar zijn. Hierin verschillen zij niet van seculiere leerlingen, maar wel hebben de reformatrische leerlingen te maken met complicerende factoren. Deze kwamen gedurende ons onderzoek steeds weer terug. De doelstelling om een advies te formuleren voor het Driestar College is naar onze mening behaald. Met stappen kwamen wij steeds dichterbij het advies, dat wij in hoofdstuk zes geformuleerd hebben.

Wij kijken met veel plezier terug op onze afstudeerperiode. Het Driestar College is een fijne organisatie. We konden er met onze vragen terecht en kregen hulp aangeboden waar dat nodig was. Daarvoor willen we een aantal mensen in het bijzonder bedanken. Natuurlijk allereerst **Alberdien Polinder**, onze afstudeerbegeleidster en steun en toeverlaat. We danken haar voor haar inzichten, bruikbare feedback en betrokken houding. We bedanken **Martin van der Maas**. Hij heeft ons geholpen bij het opzetten van de enquête op ELO. Anderen betrokkenen, die hun hulp boden tijdens het afnemen van de enquête, willen we ook bedanken. Daarnaast bedankten we **Ada Visser** en **Jaqueline Human** voor hun open houding tijdens het interview. Zij gaven ons inzicht in de problemen die onder de vmbo leerlingen kunnen spelen. We bedanken **Wim de Kloe** voor zijn enthousiasme over ons onderzoek en **Lia Noordhoek** voor haar inzet. Als laatste bedanken we de **vmbo leerlingen** van het Driestar College voor het invullen van de enquête en de bereidheid reacties te geven op de voorgelegde casussen.

Vanuit de Christelijke Hogeschool Ede hebben we stagebegeleiding van **Els van der Ham** ontvangen. We hebben haar begeleiding als zeer positief ervaren en bedanken haar voor haar enthousiaste en inzichtgevende begeleiding. Daarnaast heeft **Jan Carel Vierbergen** ons een enorme dienst bewezen door ons te helpen met het gebruik van het programma SPSS, voor de verwerking van de enquête. We zijn hem daar heel dankbaar voor. **Jacco Verwoerd**, van De Hoop, willen we ook bedanken, voor zijn tip om met ons onderwerp naar het Driestar College te gaan. Daarnaast heeft hij feedback gegeven op onze concept versies.

We wensen degenen die met de leerlijn weerbaarheid aan de slag zijn veel succes en hopen dat jullie met ons onderzoek en geformuleerde aanbevelingen aan de slag kunnen.

Met vriendelijke groeten,

Maartje Balder en Elza Oosterwijk